

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra Teologické a sociální etiky

Diplomová práce

Na téma:

Právo na náboženskou svobodu od
církevních dokumentů k dokumentům Charty77

Vedoucí práce: Doc. Tomáš Machula, Ph.D, Th.D.
Autor práce: Kateřina Frišová, DiS
Studijní obor: Učitelství náboženství a etiky
Ročník: 5.

Obsah

Prohlášení

Poděkování

1. Úvod

1.2. Historie lidských práv v oficiálních dokumentech

3. Biblické kořeny lidských práv

3.1 Starý zákon

3.2 Nový zákon

3.2.1 Pavlova teologie

4. Lidská práva – vznik a vývoj v průběhu dějin

4.1 Řecké myšlení (stoicismus)

4.2 Křesťanství

4.3 Novověký obrat (osvícenství)

5. Katolická církevní pozice k lidským právům a svobodě

5.1 Vývoj

5.2 Obranná pozice ze strany tehdejších církevních představitelů

5.3 Dokumenty

6. Situace do II. Vatikánského koncilu- viz článek od Hughese

6.1 Papežské encykliky

6.1.1 Mirari vos arbitramur - papež Řehoř XVI. (1832)

6.1.2 Quanta Cura – papež Pius IX. (1864)

6.1.3 Immortale Dei- papež Lev XIII. (1884)

6.1.4 Libertas praestantimum- papež Lev XIII. (1888)

- 6.1.5 Rerum novarum- papež Lev XIII.(1891)
- 6.1.6 Pascendi Dominici gresis- papež Pius X.(1907)
- 6.1.7 Quadragesimo anno- papež Pius XI.(1931)
- 6.1.8 Encyklika Pacem in terris- papež Jan XXIII.(1963)

7. Vatikánský koncil

- 7.1 Přínos koncilu ohledně LP a změna postoje
- 7.2 Dokumenty II. Vatikánského koncilu
- 7.3 Konstituce Gaudium et spes
- 7.4 Deklarace o náboženské svobodě Dignitatis humanae
- 7.5 Encyklika Centesimus annus- papež Jan Pavel II.(1991)

8. Lidské právo na náboženskou svobodu na II. Vatikánském koncilu- shrnutí

10. Katolická církev a otázka náboženské svobody, vývoj politické situace v Československu po roce 1948

- 10.1 Skrytá církev
- 10.2 Normalizace
- 10.3 Sdružení katolického duchovenstva – Pacem in terris (SKD PIT)

11. Jan Pavel II. a jeho postoj k náboženské svobodě

11. Charta 77 - okolnosti jejího vzniku

- 11. 1 Protagonisté Charty 77
- 11. 2 Přehled dokumentů Charty 77
- 14. 3 Otázka lidských práv na příkladu náboženské svobody v dokumentech Charty 77
- 14. 4 Reakce katolické církve na založení Charty 77

15. Závěr- Církev vs. Lidská práva, shrnutí nejdůležitějších otázek a vzhled do budoucna

možná by stálo za to se zamyslet v rámci těch výhledů nad tím, kam se posunuje otázka lidských práv dnes. Právo na náboženskou svobodu se opět dostává do problémů – tentokrát kvůli „právům“ homosexuálů (v některých zemích už byli obžalováni kazatelé, když citovali biblické odsouzení homosexuality), genderové a politické korektnosti apod.

16. Použitá a citovaná literatura

Abstrakt

Abstract

1. Úvod

Svou diplomovou práci zaměřuji na problematiku lidských práv a církevní pozici vůči lidským právům. Lidská práva jsou v poslední době velice často skloňovanou problematikou na poli domácím i zahraničním. Proč je tak důležité o nich hovořit? Existuje docela reálná

možnost, že člověk bude jednoho dne pohlcen stále se vzímajícíím světem techniky a trhu, který nebere ohled na jeho práva a důstojnost. Tomu se lidé brání pomocí pojmu lidských práv, která zakotvují lidskou důstojnost politicky, ekonomicky i ekologicky. Je smutné, že lidskými právy se začne společnost hlouběji zabývat a tvořit dokumenty, zajišťující jejich ochranu, až ex post jako následek nějaké válečné události.

Základní lidská práva jsou v České republice zaručena Ústavou lidských práv a svobod. Základní lidská práva jsou přisuzována každé lidské bytosti bez výjimky, bez ohledu na náboženství, původ, rasu, či pohlaví. Zvláštní práva jsou přisuzována dětem, neboť právě děti bývají jedním z nejsnazších a nejčastějších cílů páchaného bezpráví. Proto se v České republice děti těší zvláštní ochraně, kterou zajišťují odbory sociálně – právní ochrany dětí, nebo Úřad pro mezinárodně- právní ochranu dětí.

Ve své absolventské práci se budu věnovat lidským právům a křesťanství. Základní autorkou, od které jsem se inspirovala a která prvně u nás rozpracovala a shrnula téma lidská práva, je významná česká filosofka Dr. Božena Komárková. Tato hluboce věřící vědkyně, která zakusila muka nacistického vězení, vytvořila obsáhlé dílo, jemuž předcházela její prvotní práce *Obec Platonova a Augustinova*. Božena Komárková považovala za trvalou záruku a oporu lidských práv křesťanství ovlivněné reformační teologií.

Lidská práva tedy hrají v naší společnosti i ve světě velikou roli. Jsou to taková práva, jejichž zajištění má základní význam pro důstojnou existenci každého z nás. Jsou nedotknutelná a nezciitelná. O lidských právech a jejich uplatňování ve společnosti můžeme mluvit až od doby, kdy došlo k pochopení člověka na základě jeho individuální svobody. V tomto smyslu datujeme vznik lidských práv do novověku, konkrétně do 18. století. Od 18. století jde o postavení člověka do středu univerza- tj. přechod k individualismu.

Vedle této teze leží otázka přirozených práv – přirozeného zákona, která se rozvíjela už od dob antiky a rozhodujícího významu dosáhla u Tomáše Akvinského. Přirozený zákon není pouze svobodou, je to rozumově přístupná charakteristika člověka, z níž plynou určitá pravidla, tj. respektování toho, co je člověk, lidské přirozenosti. Chování neslučující se s přirozenými cíli člověka je chování pro člověka nepřirozené, tudíž jde proti člověku a je označeno jako špatné. Přirozený zákon je neměnný a všude platný. Přirozené právo se přímo vztahuje k pojmu, esenci, či přirozenosti člověka.¹

¹ Arno Arzenbacher, *Křesťanská sociální etika*, str. 62

Lidská práva je možné vidět jako produkt sekularizačního procesu. O naší společnosti se hovoří jako o sekularizované. Co znamená proces sekularizace? Současný hlavní význam znamená proces postupného mizení náboženství a jeho vlivu z veřejného prostoru - ať už ve smyslu ztráty politického vlivu nebo ve smyslu poklesu podílu věřících ve společnosti. Sekularizace Evropy má své kořeny především v době osvícenství, které se prosazuje v 17. a 18. století. Na základě zkušenosti evropského novověku vznikla už v 18. století osvícenská teorie o automatickém úpadku a mizení náboženství, která převládla v 19. a 20. století a prosadila se v komunismu v extrémní podobě v Albánii, jež roku 1967 náboženství pod hrozbou sankce zakázala. *„Lidská práva je možné chápat jako jakýsi produkt sekularizačního procesu, v němž došlo mimo jiné k překonání jednotného nábožensko- politického chápání světa a místa člověka v něm. Je rovněž nepochybné, že o lidských právech, o jejich uplatňování či (ne) dodržování můžeme obecně mluvit až od okamžiku, kdy je člověk pochopen na základě své individuální svobody, vycházející z odpovědného (sebe) určení. Jinými slovy: vznik ideje lidských práv v tomto smyslu můžeme klást až do novověku, konkrétně do 18. Století. To ale neznamená, že bychom nemohli hovořit o určité „prehistorii lidských práv a o předstupních, které vedly k novodobému chápání a přímo či nepřímo s ním souvisejí.“*² Toto pojetí můžeme vidět v souvislosti s přirozeným právem daném důstojností člověka stvořeného k Boží podobě. Lidská práva v moderní době, jak hovoří Hanuš, jsou skutečně nutným důsledkem sekularizace, která odmítá stavět pouze na přirozeném právu daném důstojností člověka stvořeného k Boží podobě. Tedy můžeme říci, že přirozená práva v náboženském základu jsou nahrazena přirozenými právy na sekularizovaném základu.

Lidská práva členíme na individuální práva, společná práva a práva solidarity.³

Individuální práva jsou: právo na svobodu- zde spatřujeme zejména práva každého jedince jako takového a jeho zájmy. Do této kategorie patří hlavně právo na život a zdraví, tělesnou nedotknutelnost, právo na svobodné rozvíjení osobnosti, individuální práva na svobodu zaručují každému jedinci svobodu náboženství, víry a svědomí, dále má každý člověk právo na svobodu mínění a tiskovou svobodu, svobodu umění a vědy- tj. každý člověk má právo se svobodně vyjadřovat na poli umění a vědy. Každému je zaručena svoboda volby povolání, právo na osobní vlastnictví, právo na vlast, právo azylu v případě nouze, petiční právo, právo na právní slyšení s spravedlivým soudním procesem.

² Jiří Hanuš, Křesťanství a lidská práva, str. 15

³ ARZENBACHER, A. Křesťanská sociální nauka????

Společná práva: zde máme na mysli především sociální, ekonomická a kulturní práva: právo na svobodné podnikání, svobodu shromažďovací a spolčovací spolurozhodování, na spravedlivou mzdu, zotavenou, vzdělání, účast na kulturním životě, zabezpečení ve stáří a právo na bydlení.

Práva solidarity: každý člověk a společnost má právo na mír, právo na komunikaci, právo na kulturní odlišnost a svébytnost, právo na ekologicky snesitelné životní prostředí, právo na účast na společném dědictví lidstva, právo na vývoj a sebeurčení národů.

Tato práva byla deklarována jako jakýsi produkt kompromisní dohody na základě několik let probíhajícího celospolečenského dialogu.⁴ Zde musíme rozlišit filosofickou argumentaci, která zakládá určitá lidská práva na nějakém konkrétním principu, náboženské zdůvodnění lidských práv a politický text jako deklarace OSN apod., která nevychází z ideje a argumentace, ale z dohody a na základě reakce na nějakou událost, jakou byla například II. světová válka. Všechny přístupy dojdou ve většině případů ke shodnému výsledku. Podrobně se o původu těchto práv zmiňuje významný současný filosof Stanislav Soušedík ve své publikaci Svoboda a lidská práva.

Lidská práva mají svůj kořen a podstatu v lidské důstojnosti. Existuje dvojitý vidění pojmu lidská důstojnost:⁵

Ontologické pojetí přiznává lidskou důstojnost každému člověku na základě jeho bytí, jeho lidské existence. Lidskou důstojnost tak mají všichni lidé bezvýhradně. Lidská důstojnost je dána předem a je dána bez jakékoliv zásluhy.

Kontingentní pojetí v sobě nese určitý požadavek na podobu člověka. Lidská důstojnost není dána předem, ale odvisí od způsobu života, společenských poměrů a podobně.

Výše uvedená selektivnost nemůže v dnešní době obstát, uvědomíme-li si nepřístojnosti, které s tímto dělením přicházely. V dnešní společnosti však stále přežívají kultury a náboženství, kde se na základě tohoto dělení na člověka nahlíží, děje se tak například v Indii, přestože systém kast byl již oficiálně zrušený.

Svojí absolventskou práci bych si dovolila rozdělit do tří částí. První část se bude zabývat historií lidských práv, druhá část bude pojednávat o lidských právech v církvi a církevních dokumentech a poslední část se bude věnovat lidským právům v Chartě 77. Moje práce bude

⁴ Srov. MARITAIN, J. Člověk a stát. Str.

⁵ ŠRAJER, J. Lidská důstojnost, pracovní text TF, JU, katedra etiky, r. 2004

následně završena závěrem, ve kterém zhodnotím především současnost a budoucnost lidských práv a zmíním lidskoprávní problémy, které přináší dnešní doba.

2. Historie lidských práv v oficiálních dokumentech

Původ lidských práv v oficiálních dokumentech lze sledovat až k listině Magna charta libertatum. Magna charta libertatum, neboli také Velká listina práv a svobod, je anglický právní dokument původně vydaný roku 1215. Její podpis si na anglickém králi Janovi vymohli angličtí šlechtici. V době vzniku sloužil především pro záruky šlechtické vrstvě proti neomezené vůli krále, v průběhu staletí však velmi ovlivnil rozvoj anglického obyčejového práva a došlo k rozšíření různých práv i na další poddané. Tato historicky zásadní charta omezovala některé panovníkovy pravomoci, vyžadovala, aby respektoval zákonné procedury a aby akceptoval, že jeho rozhodování bude omezeno zákonem. Výslovně vyjmenovávala některá práva jeho poddaných, z nichž nejdůležitější bylo právo odvolání se proti nezákonnému uvěznění.

Objevení se deklarací, zajišťujících ochranu lidských práv můžeme vidět v novověku v 18. století. Když vezmeme v úvahu dějinný a kulturní kontext, v němž mohla vzniknout myšlenka lidských práv, původ této ideje stanovíme tam, kde se jí poprvé dostalo slavnostního vyhlášení, tedy v 70. Až 80. letech 18. století v Severní Americe a ve Francii.

„Deklarace práv člověka a občana, formulovaná nejprve ve státech vznikající severoamerické unie a prostřednictvím francouzské revoluce přenesená na evropský kontinent, znamená od konce 18. století politický i právní počátek nové epochy státního života celé evropsko-americké civilizace.“⁶

Ve druhé polovině 18. století osvícenství teorií přirozených lidských práv a novými teoriemi o státu připravilo půdu pro buržoazní revoluci a vznik konstitucionalismu v Evropě. V jeho rámci vzniká snaha o rozšíření hlavních práv na široké vrstvy obyvatelstva. Jsou formulovány Listiny práv, které mají význam politický pro aktivizaci politické podpory, ale i pro ústavní

⁶ Božena Komárková, Původ a význam lidských práv, str. 84

právo. Nejvýznamnějšími dokumenty této epochy jsou Listiny práv vydávané některými státy ve vznikajících Spojených státech amerických.

„Osvícenští teoretikové společenské smlouvy jako J.J. Rousseau, Thomas Hobbes a John Locke připravují příchod prvních deklarací lidských práv, přijatých zákonodárným shromážděním státu Virginia (listina práv, 1776) a francouzským shromážděním (deklarace práv člověka a občana, 1789). Na tyto první moderní pakty o lidských a občanských právech pak navazují jejich současné právní podoby: Charta OSN (1948) , Helsinská konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (1975) a Pařížská charta upravující právní předlohu pro země Evropské unie (1990)“.⁷

Navzdory četným vyhlášením lidských práv nedochází automaticky k jejich dodržování v praxi, neboť i právní úprava je jen omezená. Například ani v USA nebyla lidská práva zpočátku přiznávána otrokům. Po válce Severu proti Jihu sice bylo zrušeno otroctví, prosazení všeobecné rovnosti v lidských právech pro černošské obyvatelstvo ale trvalo až do druhé poloviny 20. století. Ještě v padesátých letech minulého století musela americká černošská menšina usilovat o rovnoprávnost pod vedením amerického baptistického kazatele Martina Luthera Kinga (1929-1968), nositele Nobelovy ceny míru z roku 1964.

Jeden z nejvýznamnějších milníků v historii lidských práv je vznik OSN. Organizace Spojených národů vznikla 26. června v roce 1945 a podepsalo ji 51 států. Nejprve se 50 zemí zúčastnilo konference v San Francisku, navrhlo a přijalo Chartu OSN, která byla podepsána 26. června. Polsko, které se nemohlo Konferenci zúčastnit, podepsalo Chartu později, a stalo se tak rovněž zakládajícím členem. “ *Vatikán mezi zakládajícími členy OSN nebyl. Tehdejší papež Pius XII. totiž nechoval důvěru k instituci, ve které vedle svobodných států zasedly s rovným hlasovacím právem země s diktátorským režimem, zejména komunistickým. Neslučovala se s jeho představou mírového uspořádání světa, které mělo být založeno na idejích demokracie a lidských práv.* “⁸

Až 24. října 1945 byla Charta ratifikována Čínou, Francií, Sovětským svazem, Spojeným královstvím, Spojenými státy a většinou ostatních signatářů. Jako oficiální datum vzniku organizace je tedy vedeno datum 24. října 1945, kdy chartu ratifikovala většina velmocí včetně Sovětského svazu a Spojených států. OSN vznikla jako reakce na právě skončenou druhou světovou válku s cílem vytvořit společenství, které by s přispěním schválených

⁷ Jiří Hanuš, Křesťanství a lidská práva, str. ?

⁸ BREINDL, F. Lidská práva ve vztahu Vatikánu a OSN, str. 37

politických nástrojů v první řadě bránilo opakování podobného krveprolití: Už na konci 2. světové války formulovali světoví myslitelé přesvědčení, že podobnému konfliktu v budoucnosti může zabránit jedině politické sjednocení světa a vytvoření světové vlády. Atomové výbuchy v Nagasaki a Hirošimě v době, kdy už na evropských bojištích bylo dobojováno, potřebu takového uspořádání jakoby ještě zvýraznily.⁹ V druhé řadě pak aktivně vytvářelo ekonomické a sociální mechanismy, které by ze světa odstraňovaly nespravedlivě nerovné postavení některých obyvatel planety. Dále jako reakce na druhou světovou válku je v OSN přijata Všeobecná deklarace lidských práv. Všeobecná deklarace lidských práv byla schválena Valným shromážděním Organizace spojených národů dne 10. prosince 1948. V průběhu let byly tyto dokumenty rozšiřovány, takže dnes obsahují i ochranu žen, dětí, tělesně či duševně postižených, ochranu menšin, migrujících pracovníků a dalších ohrožených skupin. Tyto skupiny mají v současné době práva, která je chrání před nejrůznějšími formami diskriminace, jež byly po léta v mnoha společnostech považovány za běžné.¹⁰

Bohužel ani existence OSN nedokázala zabránit válkám, které se ve světě po jejím vzniku děly a dějí. Za všechny ozbrojené konflikty nemohu nevzpomenout například válku v bývalé Jugoslávii v 90- tých letech, nebo genocida afrických příslušníků kmene Tootsiů ve Rwandě. V obou případech se hovoří o selhání mechanismů OSN.

Další závazné smlouvy jsou regionální evropská Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášená pod č. 209/1992 Sb., Evropská sociální charta, vyhlášená pod č. 14/2000 Sb. m. s., nebo celosvětové Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, vyhlášené pod č. 120/1976 Sb., Úmluva o politických právech žen, Deklarace práv dětí, Deklarace OSN o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluva o boji proti diskriminaci v oblasti vzdělávání. Přelomová Všeobecná deklarace lidských práv označila všechny lidské bytosti za svobodné a rovnoprávné bez ohledu na pohlaví, rasu, národnost a náboženství. Deklarace není právně závazná, nicméně inspirovala rozvoj dalších listin lidských práv a součástí ústav různých států.

Na jedné straně došlo v průběhu posledních dvou staletí k rozvoji lidských práv. Hovoří se o 3 až 4 generacích úprav lidských práv. Na straně druhé mimo euroatlantickou civilizaci existují ve světě rozsáhlé civilizační oblasti, které odmítají koncepci lidských práv uznat vůbec a označují ji za kulturně podmíněnou a pro ně nevhodnou. V praxi jsou proto stále v mnoha zemích lidská práva buď právně nezaručena, nebo přímo ignorována. Některé kultury

⁹ Srov. MARITAIN, J. Člověk a stát str.169

¹⁰ Zdroj: www.osn.cz

přiznávají například ženám méně práv než mužům, v totalitních režimech jsou občanům upírána některá nebo všechna lidská práva (mimo jiné i politická práva jako právo svobodné volby).

Významnou roli v oblasti obrany a propagace lidských práv ve světě dnes hrají i spolky na ochranu lidských práv. Po roce 1989 začala podobná sdružení působit i v Česku. K celosvětově největším patří Human Rights Watch, Amnesty International, v Česku například dále Člověk v tísni, Nesehnutí, Český helsinský výbor a Liga lidských práv. Tyto spolky se snaží pomáhat lidem v situaci, kdy se nemohou domoci svých práv normální cestou. Dále se snaží pomáhat v zahraničí, pomáhají zprostředkovávat humanitární pomoc, informují veřejnost o porušování lidských práv, pomáhají politickým vězňům a nespravedlivě odsouzeným lidem. Dodržování lidských práv ve státech, které se hlásí k dodržování lidských práv, je právní cestou zajišťováno nyní největší Evropskou Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášenou v roce 1950 pod záštitou Rady Evropy. V rámci této mezinárodní smlouvy je možné v oblasti lidských práv žalovat státy, které dohodu ratifikovaly, u Mezinárodního soudu pro lidská práva ve Štrasburku, pokud jejich vnitrostátní právní mechanismy zajišťování lidských práv, přijatých úmluvou, selžou. Československo smlouvu ratifikovalo až 18. března 1992.

V posledních desetiletích 20. století vznikají i diskuse o dalším zvyšování rozsahu politických práv. Prohlášeným cílem je třeba dosáhnout větší participace občanů v politice, včetně iniciativ a referend. Tato diskuze vedla k založení množství spolků po celém světě. Vedle universitních, jak specializovaných tak multidisciplinárních, komparativních studií na vědeckých institutech po celém světě, vznikly i instituty, které se věnují realizaci těchto poznatků v praxi. Naproti tomu vznikají i nové iniciativy, například práva dítěte, práva otců, jazyková práva, práva na fungující justici, právo na integritu (omezení korupce), právo na řešení konfliktů bez násilí, práva pacientů, práva homosexuálů, práva zvířat.

3. Biblické kořeny lidských práv

3.1 Starý zákon

Starozákonní pojetí lidských práv je dáno vztahem Boha s člověkem je vymezeno především smlouvou mezi Bohem a Vyvoleným lidem- Izraelským národem. Její zakotvení nalézáme především v Desateru (Ex 20, 1-17) a má charakter spravedlivého Božího zákona, který je trvalou výzvou lidskému svědomí (Am 5,7.24; 6,12; Iz 5,7.16; Jer 4,2; 9,33; Pš 2,9). „*Izrael*

jako vyvolený národ dává najevo hrdost na svůj právní systém, který považuje za nejcennější dar Boží (Dt 4,6)“.¹¹ Bůh je zde synonymem spravedlnosti (Gn 18,25; Ž 19,10; 89,15; 119,7), zakazuje ubližování sirotkům a vdovám (Ex 22,21). Bůh nikomu nestraní (Sk 10,34, srov. Řím 2,11, Gal 2,6, Ef 6,9) Písmo nepoužívá přímo pojmu lidských práv, tento výraz v Bibli tedy nenajdeme. Místo něj se v Bibli vyskytuje pojem spravedlnost a její ochrana.¹² Ochrana spravedlnosti je důležitá pro fungování celého řádu a společenství. Celý starozákonní řád ovlivňuje právě díky vazbě na Smlouvu rodinné i společenské vazby, staví na něm celá společnost.

Právě náboženský rozměr tehdejšího člověka a vztah k Bohu získává klíčový výraz při formulaci identity vyvoleného národa.¹³ K biblickým základům lidských práv se uvádí také závěr příběhu o stvoření člověka: *“ Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať lidé panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem, nad zvířaty a nad veškerou zemí.“. Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, muže a ženu stvořil. A Bůh jim požehnal a řekl jim: „Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nadevším živým, co se na zemi hýbe“.* (Gn 1,26-28). Člověk, který je stvořený k obrazu Boha, stává se mu tímto podobným a vzájemný vztah Boha a člověka se tím proměňuje od roviny podřízenosti do roviny partnerství. Toto se vykládá jako inspirující základ lidských práv, jelikož se zde začínají projevovat prvky demokracie.¹⁴

Podle Stanislava Sousedíka právě fakt, že byl člověk stvořen k obrazu Boha, jej opravňuje využívat ke svému životu jiných stvořených jsoucen (například chování a zabíjení zvířat pro svou potřebu, pěstování rostlin), nikdy však nesmí dojít k tomu, aby člověk pro svou potřebu zotročoval a omezoval jiného člověka. Zákon hovoří jasně- lidé mají vůči sobě práva, ale i povinnosti. Právě tato práva, byla později v novověku pojmenována jako lidská práva.

Lidská práva ve Starém zákonu se projevují také tím, že se zastává práv chudých a nuzných: *„Běda těm, kdo nařizují ničemná nařízení, těm, kdo předpisují plahočení, nuzným odnímají možnost obhajoby, utišené mého lidu zbavují práva (IZ 10,1-2)“.* Dále na dějinách izraelského národa varuje před nebezpečím zneužití vládnoucí moci. Rovněž v jednom z úvodních

¹¹ Srov. DUPLACY, J. a kol. Slovník biblické teologie str. 372-373

¹² Srov. KOHÁK, E. Křesťané a lidská práva. Křesťanská revue LXVIII, 1/2001

¹³ Srov. BREINDL, F. Lidská práva ve vztahu k Vatikánu a OSN, str. 11

¹⁴ Srov. TROJAN, Idea lidských práv v české duchovní kultuře str. 17-20

starozákonních příběhů, v případě vraždy Ábela a vyhnání z ráje, zaznívá požadavek na vyslyšení všech zúčastněných stran.

Významnou úlohu vedle smlouvy hraje i étos proroků. Proroci ve své době bojují především za dodržování prvního přikázání a staví se při tom také proti uctívání obrazů. Přestože se přímo neodvolávají na desatero jako takové, přesto se jeho základní směrnice objevují v jejich spisech.¹⁵ Vystupovali proti způsobům, jimiž izraelský lid porušoval smlouvu a tím se provinil proti věrnosti smlouvě. Bojují proti nespravedlnosti a modloslužbě. Spravedlnost mezi lidmi je dle proroků základní požadavek Boha vůči svému lidu (Am 5, 21-24, Iz 5, 1-7). Podle jejich svědectví jsou práva člověka právem samého Boha. Uprostřed lidu má vládnout spravedlnost, protože Bůh je spravedlivý a vede jej ke spravedlnosti. Kdo kráčí před Bohem ve spravedlnosti, potvrzuje tím jeho smlouvu. Slova proroka Michaáše lze pojmut jako souhrn starozákonních příkazů:¹⁶ „Člověče, bylo ti oznámeno, co je dobré a co od tebe Hospodin žádá: jen to, abys zachovával právo, miloval milosrdenství a pokorně chodil se svým Bohem“ (Mi 6,8)

Dalším zajímavým příkladem morálního chování, které můžeme spatřovat ve Starém zákoně, je poselství proroka Ámose (1,3-2,3). Prorok Ámos přisuzuje povinnost morálního chování každému národu. Odsuzuje páchaní zvěrstev a válečných zločinů, kterých se dopustily národy, které sousedí s Izraelem. Další prorok, prorok Izaiáš, Ámosův současník odsuzuje způsob jednání, který narušuje přirozený řád věcí. Zaměřuje se hlavně na pýchu a její různé projevy, například kritizuje chlubení se zevnějškem Jeruzalémských žen (3,16-4,1), vyvyšování se nad ostatní (22,15-19) a vychloubání judských králů (31,1-2).

Izaiáš dále odsuzuje zločiny, které porušují zákony, odsuzuje úplatkářství, korupci, bezpráví a odcizování majetku (Iz 1,23, 3,9, 5,8-9, 23, 10,1-2). Nejvíce však, jak je již výše uvedeno, Izaiášovi vadí lidská pýcha. Pýchu vnímá jako snahu lidí vyrovnat se Bohu a tím pádem jejich nepochopení, jak jsou v řádu světa nicotní. Jádrem této lidské pýchy je pak prosazení sama sebe a převrácení pravého řádu věcí. Izaiáš odsuzuje také hříchy, na které se oficiální zákon nevztahuje, jako například opilství a rozmařilost (Iz 5,22).

Prorok Eliáš bojuje nejen proti těm, kdo odpadli k Baalovi¹⁷, ale stejně nekompromisně odsuzuje i zločinné jednání královského páru vůči svobodnému rolníkovi Nábotovi a jeho

¹⁵ Srov. ŽIVOT Z VÍRY, str. 25

¹⁶ Srov. Tamtéž, str. 25

¹⁷ Nejznámější západosemitsko-fénický bůh je nazýván také Bel nebo Baal-Hadad a může vystupovat i jako bohyně Ba'alat. Jeho původ z okruhu staromezopotámských bohů nebe dosvědčuje jméno Baal, které znamená

rodině (nárokování cizího vlastnictví, ponoukání ke křivé přísaze, justiční vražda, přivlastnění si cizího vlastnictví- 1 Kr 21).¹⁸ Podle proroka Izaiáše je Jeruzalém podobný Sodomě a Gomoře (1,10), protože ve městě už nevládně mezi lidmi spravedlnost. V e své písni o vinici (5. kapitola) zničí Bůh svoji vinici (Izrael), protože místo hroznů (tj. práva a spravedlnosti) vydává pouze „odporná pláňata“ (tj. násilí a bezpráví). Podle Jeremiáše dochází ke zjevnému porušení smlouvy skrze taková jednání, jako jsou krádeže, vraždy, cizoložství, křivá přísaha nebo uctívání boha Baala (srov. 7,9)¹⁹ Prorok Izaiáš dále očekává od spasitele „trvalý mír“ a mezi lidmi se usadí „právo a spravedlnost“ (Iz 9,6). Budoucí král dopomůže k právu chudým a slabým, „jeho bedra budou přepásaná spravedlností a jeho boky opásá věrnost“ (Iz 11, 1-5). Bude mu dána královská moc a dar moudrosti, aby prosadil Boží právo, které zaručí, aby všichni lidé mohli být skutečně lidmi.²⁰ Proroci upozorňují, že pokud lid nebude dodržovat smlouvu, stihne je Boží trest. Proroci kladou lidu na srdce důležitost rozhodnutí- zde vidím prvek svobody- Budu- li se chovat tak, jak to odporuje zákonu, stihne mne trest, Jahvův soud. Za své činy je nutné nést plnou zodpovědnost, jak před sebou, tak i před Bohem.

Náboženské vyznání je ve Starém zákoně aplikováno na celý národ, zřeknutí se víry popisuje kniha Deuteronomium (13) jako hrdelní zločin proti celému izraelskému národu. Před překročením řeky Jordán se přesto objevuje aspekt svobodné volby (Dt 13), ovšem s přihlédnutím na víru celého kmene²¹ Je to pochopitelné, neboť v dobách Starého zákona, kdy lidé žili v kmenovém uspořádání, měli lidé sílu, jen když drželi při sobě, každý narušitel řádu byl nahlížen jako odpadlík a vyvrhel, který ohrozil chod celého společenství. Starý zákon nezná žádnou svobodu pro šíření falešných kultů. To však lze nahlížet i jako ochranu člověka před nebezpečím. Starozákonní mudrosloví se pak nese v duchu napomínání k dobrému životu.

3.2 Nový zákon

"Pán". Baal může střídavě převzít všechny božské funkce, na což poukazují rozdílné složeniny jména. Jako bůh plodnosti patří také k okruhu Astarté - Afrodité a jeho kultovní kůl je doložen v mnoha jejích svatyních. Řekové ho stavějí na roveň Uranovi. Největší význam měl jeho kult ještě v římské době v říši Palmyra a v Baalbeku, který se nazývá také Heliopolis. Židům se stal jako "Belzebub" symbolem d'ábla.

¹⁸ Srov. Tamtéž, str. 25

¹⁹ Srov. Tamtéž, str. 25

²⁰ Srov. Tamtéž, str. 26

²¹ Srov. BREINDL, F.

V Novém zákoně opět nalézáme místo lidských práv ústřední pojem „spravedlnost“. Na pojetí lidských práv (spravedlnosti) ve Starém zákoně navazuje Ježíš Kristus a jeho poselství, o kterém nám vypráví Nový zákon. Zásadní poselství pro pochopení kořenů lidských práv v Novém zákoně má podobenství o Milosrdném Samaritánu: „*Zákoník Ježíšovi řekl: „A kdo je můj bližní?“ Ježíš mu odpověděl: „Jeden člověk šel z Jeruzaléma do Jericha a padl do rukou lupičů; ti jej obrali, zbili a nechali tam ležet polomrtvého. Náhodou šel tou cestou jeden kněz, ale když ho uviděl, vyhnul se mu. A stejně se mu vyhnul i levita, když přišel k tomu místu a uviděl ho. Ale když jeden Samařan na své cestě přišel k tomu místu a uviděl ho, byl pohnut soucitem; přistoupil k němu, ošetřil jeho rány olejem a vínem a obvázal mu je, posadil jej na svého mezka, zavezl do hostince a tam se o něj staral. Druhého dne dal hostinskému dva denáry a řekl: „Postarej se o něj, a bude-li tě to stát víc, já ti to zaplatím, až se budu vracet.“ Kdo z těch tří, myslíš, byl bližním tomu, který upadl mezi lupiče?“ Zákoník odpověděl: „Ten, který mu prokázal milosrdenství.“ Ježíš mu řekl: „Jdi a jednej také tak.“ (L 10,30-35). Toto podobenství patří k jednomu z nejznámějších a nejkrásnějších Ježíšových vyprávění. Je nadčasová a aktuální v každé době. V tomto podobenství jde o příklad, který poskytuje praktický model chování pro každého (nejenom) Křesťana. Text příběhu je odpovědí Ježíše zákoníkovi na dotaz, kdo je jeho bližní. Nový Zákon obecně překonává ve svém hlásání myšlení a starozákonní praxi. Ježíš Nazaretský, který je ústřední postavou knih Nového zákona se přímo zaměřuje na proměnu lidského nitra i řádu, který platil oficiálně mezi Izraelity. Toto podobenství vnímám jako zásadní pro pochopení vzniku lidských práv v Bibli.*

Další důležité základní myšlenky, které souvisí s lidskými právy a které jsou vyjádřené v Ježíšových veřejných vystoupeních můžeme najít ve známém Kázání na Hoře (Mt 5,1-10), kde Ježíš hovoří mimo jiné o blahoslavenství těch, kdož trpí pro spravedlnost.²² Spravedlnost je pro Ježíše důležitý pojem: „*Spravedlnost na půdě biblického podání má vždy obsah veřejný a více než k právnímu obsahu odkazuje k plnosti mezilidských vztahů ve společenství, které zakládá Bůh svou smlouvou.*“²³ Dále Ježíš hovoří o spravedlnosti takto: „*Před Bohem nejsou spravedliví ti, kdo zákon slyší, ospravedlnění budou, kdo zákon svými činy plní. Jestliže národy, které nemají zákon, samy od sebe činí to, co zákon žádá, pak jsou samy sobě zákonem, i když zákon nemají. Tím ukazují, že to, co zákon požaduje, mají napsáno ve svém srdci, jak dosvědčuje jejich svědomí, poněvadž jejich myšlenky je jednou obviňují, jednou hájí (Řím 2,13-15).*“ Pro Ježíše je tedy důležitější to, jak se lidé k sobě navzájem chovají, nežli to,

²² Srov. TROJAN, J.S. Idea lidských práv v české duchovní kultuře, str. 33

²³ Tamtéž, str. 33

co mají napsáno v zákonech. Horské kázání shrnuje ústřední body Ježíšova poselství, zejména mravního. Horské kázání je nutno chápat v rámci hlásání Božího království. Ježíš nepřišel zákon zrušit, ale naplnit. Horské kázání lze chápat tedy jako platnou směrnici pro všechny, kdo o Boží království usilují. Ježíšova výzva k „hledání Boží spravedlnosti“ (Mt 6,34), je po výzvě k hledání Božího království tou nejzásadnější. Ježíš nabádá k tomu „hladovět a žíznit po spravedlnosti“ (Mt 5,6) a podle něj budou blahoslaveni ti, „kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost“ (Mt 5,10).

Ježíš dále varuje před pokrytectvím a slepého dodržování zákona bez aspektu lásky: „Běda vám, zákoníci a farizeové, pokrytci! Odevzdáváte desátky z máty, kopru a kmínu a nedbáte na to, co je v zákoně důležitější: právo, milosrdenství a věrnost.“ (Mt, 23,23). Ježíš se obrací proti žárlivosti a závisti, odsuzuje vraždu a spory, nabádá k pozitivnímu jednání, štědrosti a zřeknutí se msty. Jedno z nejznámějších rčení, univerzálně platných a majících podobu ve většině náboženství je Ježíšovo prohlášení: „Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jednejte s nimi.“ (Mt 7,12, Lk, 6,31). „Toto pravidlo bylo známé jak v antickém světě, tak u židů i křesťanů, tvoří tedy etické jádro, které může sloužit jako univerzální základ morálky.“²⁴ Matouš dále připomíná, jak důležité je „zachovávat právo“ (Mt 23,23). Zachovávat právo je komplexní výraz pro správné chování k bližním, které se má vyznačovat dobrotou a věrností. Vedle spravedlnosti je další základní ctnost milosrdenství, jak jej deklaruje shora uvedené podobenství.

3.2.1 Pavlova teologie

Listy apoštola Pavla daly základní stavební kámen do debaty o lidských právech a křesťanství. Biblická řeč o obrazu Božím se stala důležitá pro pochopení idey lidských práv. *„Postavení a povolání člověka v rámci křesťanského chápání vykoupení radikalizuje a dovršuje důstojnost člověka jako obrazu Boha, jak jsme se s ní setkali v motivu stvoření. V člověku chápaném jako Boží syn(dcera) nabývá tato důstojnost ve vlastním významu Božského smyslu(„svoboda a sláva“).“*²⁵

Prvotní formulace měla za úkol pomoci roztržít sociální bariéry mezi skupinami obyvatel jako otroci, bohatí, chudí, Židé a Řekové, muži a ženy. Tento děj nazýváme tzv. relativizaci

²⁴ Pacem in terris, encyklika Jana XIII. str. 177. IN: Sociální encykliky

²⁵ ARZENBACHER, A. Křesťanská sociální etika, úvod a principy, str. 23

sociálních řad.: „*Tato teologická relativizace zahrnuje v posledku nevyhnutelně tendenci prosazovat své osvobození vůbec, a také v kontextu sociální skupiny. Ve smyslu této relativizace a požadavků přikázání lásky bude křesťanské vědomí podle své vnitřní logiky usilovat o změnu a utváření sociálních poměrů ve smyslu této perspektivy. Tato tendence je sice vždy začleněna do daných dobových předpokladů sociálních dějin a může se artikulovat jen kontextuálně v dialektice sociálně kritického protestu a strukturně konzervativní reakce, ale působí v dějinách křesťansky formovaného světa jako určující síla – přes všechny zvraty, zlomy a omyly. Není proto náhodou, že v těchto dějinách vznikl i koncept moderny, v jehož středu stojí idea lidských práv, idea svobody.*“²⁶ Tomuto celému ději velí Boží „přikázání lásky“.

Jádro a univerzalita výpovědi apoštola Pavla tkví v tom, že každý, kdo uvěří v Krista může čerpat z jeho zvěsti. To uvolňuje vyvolený národ z jeho vazeb a zároveň rozšiřuje starozákonní dědictví vyvoleného národa na všechny.²⁷ To potvrzuje prohlášení apoštola Pavla: „*Není už rozdíl mezi židem a pohanem, otrokem a svobodným, mužem a ženou. Vy všichni jste jedno v Kristu Ježíši. Jste-li Kristovi, jste potomstvo Abrahamovo a dědicové toho, co Bůh zaslíbí*“ (Ga 3,28-29). Apoštol Pavel tedy říká, že všichni lidé jsou si ve svých právech rovni, bez ohledu na svůj společenský původ, náboženské vyznání, sociální status, majetnost a podobně. Něco takového bylo v tehdejší společnosti nevídané, neboť lidé se „dělili“ právě na základě výše uvedených vlastností.

4. Lidská práva – vznik a vývoj v průběhu dějin

4.1 Řecké myšlení (stoicismus)

Základní teorií, která dala vzniknout základům lidských práv v antice, byla přirozenoprávní teorie, neboli teorie přirozeného zákona, která vznikla ve starověké řecké filosofii. „*Pojem přirozeného práva je jedním z klasických produktů antiky. Ve filosofickém významu vyjadřoval poměr mezi člověkem a veškerenstvem*“.²⁸ Teorii přirozeného práva, po

²⁶ Tamtéž, str. 22-23

²⁷ Srov. BREINDL, F. Lidská práva ve vztahu Vatikánu a OSN, str. 15

²⁸ KOMÁRKOVÁ, B. Původ a význam lidských práv, str. 87

Aristotelovi a stoickým myslitelích rozvinul Tomáš Akvinský. Tato teorie označuje právní řád nebo soustavu práv, které platí nezávisle na vůli zákonodárce a plynou buďto z přirozenosti člověka a společnosti (*ius naturale*), rozumu (*ius rationale*) nebo z ustanovení božské autority (Boží zákon – *lex divina*). Naopak zákonodárce se má řídit zásadami přirozeného práva, například spravedlností, které jeho pozitivním zákonům teprve dodávají legitimitu.

Vedle aristotelské filosofie měl na pozdější rozvoj přirozenoprávní teorie vliv i jiný co do doby vzniku předkřesťanský řecký filosofický směr, stoicismus.²⁹ Stoicismus byl filozofický směr, založený Zénonem z Kitia počátkem 3. st. př. n. l. Šlo o nejdůležitější a nejvlivnější směr helénistické filosofie, hlásilo se k němu velké množství vzdělaných mužů z Řecka i Říma. Mezi nejznámější stoiky patří mimo jiné Epiktétos, Marcus Aurelius či Seneca. Období stoicismu trvalo až do roku 529 n. l., kdy císař Justinián I. nechal zavřít všechny pohanské filozofické školy.

Stoicismus vyrostl zvláště z kořenů učení kynickéhoho. Stoikové se zabývali aktivním vztahem mezi kosmickým determinismem a lidskou svobodou, za cestu ke svobodě považovali život v souladu s přírodou. Moudrý člověk podle stoiků usiluje o to, žít v souladu s *fysis*. Řecké slovo *fysis* může mít dvojí význam a to buď přirozenost, nebo přírodu. Naše lidská přirozenost pochází od rozumem prosáklého celku přírody, tudíž chování se v souladu s lidskou přirozeností znamená být v souladu s veškerenstvím.³⁰

Učení stoiků poznamenalo i pozdější filozofii, vliv stoicismu lze nalézt jak u křesťanských otců, tak i v dílech renesančních a novověkých myslitelů. Stoici byli první, kdo hlásali, že všichni lidé jsou děti společného boha, podléhají stejným zákonům, a jsou proto rovní občané. Stoikové překonali učení Aristotela v hlásání, že rozumovost je praktická snaha po ctnosti a nejcharakterističtější znak přirozeného zákona je svoboda a rovnost.³¹ Z lidského společenství podle nich nelze vylučovat ani barbary či nepřátele. Z této školy posléze vzešly nauky, jež měly později veliký vliv na socialismus. Jako příklad a vzor v nich viděl například Karel Marx.

Stoici byli první, kdož hlásali, že všichni lidé jsou děti společného boha, podléhají stejným zákonům, a jsou proto rovní občané. Z lidského společenství podle nich nelze vylučovat ani barbary či nepřátele. V čem byl přínos stoicismu pro lidská práva tak důležitý? Především

²⁹ SOUSEDÍK, St., Svoboda a lidská práva, str. 37

³⁰ Srov. SOUSEDÍK, St., Svoboda a lidská práva, str. 37

³¹ Srov. KOMÁRKOVÁ, B. Původ a význam lidských práv, str. 87

v tom, že stoikové zdůrazňovali potřebu řádu, který bude platit pro všechny lidi bez výjimky, jelikož na základě společného podílení se na světovém rozumu, jsou si lidé rovni.³²

4.2 Křesťanství

Podle křesťanství a její nauky má člověk mezi stvořenými věcmi výsadní postavení, jednak pro svůj vztah k Bohu a také pro svůj vztah k ostatním stvořeným věcem, jak dokladuje výše uvedená citace z knihy Genesis (Gn, 1,26- 28).³³ Bůh propůjčil člověku vládu nad stvořenými věcmi, avšak zároveň mu klade na srdce, aby byl dobrým hospodářem a choval v úctě ostatní stvoření. Tím, že Bůh stvořil člověka jako tvora společenského, nastavil mu i pravidla, podle kterých se má ve společnosti chovat a která má dodržovat. Bůh zákony přináší a nastavuje je v pomoci svých prostředníků, Mojžíše, proroků a Ježíše Krista. Nejdůležitější myšlenka uvedených zákonů zní, že člověk může velet ostatnímu stvoření, ale nikdy nesmí ve svůj prospěch zneužít jiného člověka, neboť lidé jsou si ve svých právech rovni před Bohem.³⁴ Z toho vychází například papež Evžen IV. Ve své bule Dudum Nostras z roku 1430. V této bule papež odsuzuje otroctví a stanoví za ně trest exkomunikace. Dává zákaz vyhánět domorodce a tím vlastně poprvé vyhláší právo na vlast. Dále papež Pavel III. V bule Veritas Ipsa z roku 1537 vyhláší, že Indiáni ani jiné domorodé civilizace nesmí být připraveni o svou vlast, svobodu a majetek a vůbec kráceni na svých právech. Co naplat, že historie často jednala v rozporu s tímto zákazem.³⁵

Ve výše uvedeném textu je vlastně naznačena odpověď, proč je třeba křesťanském prostředí respektovat lidská práva. Motivem k tomu, aby lidé dbali dodržování těchto práv, je láska a úcta k Bohu i ke svému bližnímu. Dále je třeba vnímat přínos křesťanství i v tom, že se daří vnímat lidská práva jako něco, co je zároveň zákonům nadřazeno, tj. přesahuje je.³⁶ V křesťanství se také začíná rozvíjet myšlenka obecného blaha, na kterou navázal později Tomáš Akvinský. Podle Tomáše Akvinského je právě obecné blaho základním předpokladem

³² Srov. PESCHKE, K.H. Křesťanská etika. Praha: Vyšehrad, 1998, s. 218

³³ Srov. SOUSEDÍK, St. Svoboda a lidská práva, str. 20

³⁴ Srov. tamtéž, str. 21

³⁵ Srov. OCKENFELS, W. Katolická sociální nauka, str. 22-23

³⁶ Srov. BREINDL, F. Lidská práva ve vztahu Vatikánu a OSN, str. 16

a principem budoucího spravedlivého uspořádání světa.³⁷ Obecné blaho je vnímáno jako prvek, který sjednocuje práva individuálních občanů s právy celé společnosti. To vychází z vidění člověka jakožto sociální bytosti. Takto viděl člověka Aristoteles i středověk. Na obecném blahu závisí spravedlivá společnost, v níž je příznivé klima pro život. Tomáš Akvinský k tomu řekl: „*Neboť každý člověk je částí společnosti a proto každý člověk se vším, co je a co má, patří ke společnosti, tak jako část se vším, co je, patří k celku. Dobrota částí se posuzuje ve vztahu k jejímu celku... Jelikož každý člověk je částí obce, je nemožné, aby některý člověk byl dobrý, není-li v dobrém poměru k společnému dobru.*“³⁸ Pojetí osvícenství je ve vidění člověka poněkud odlišné, jak bude popisovat níže uvedená kapitola.

4.3 Novověký obrat (osvícenství)

Jak je již výše psáno, k písemnému zakotvení a pojmenování lidských práv dochází právě v období osvícenství. Předcházet tomu bouřlivý vývoj. V 17. a 18. století totiž dochází v Evropě (zejména Anglii, Francii a Německu) k významným celospolečenským změnám. Ustrnulé středověké názory a myšlení již nemohou dále stačit potřebám myšlení moderního člověka. „*Myšlenkové dědictví stoicismu bylo pro osvícenství většinou neužitečné. Osvícenský věk, počínající věřit v nové konstrukce společenského řádu stejně jako v konstrukce nových strojů, které mu položila do klína moderní věda, neměl s unavenou rezignací stoiků žádnou vnitřní příbuznost. Avšak přejal jejich metodu a celou řadu pojmů, kterým dal nový obsah a naplnil je prudkým životem.*“³⁹ Po renesanci (znovuobjevení myšlenek antiky) a reformaci (kritický pohled na církev a zbožnost, snaha o návrat k prvotnímu, čistému křesťanství) přichází poslední vlna odporu proti feudalismu a Evropou se šíří hlavní myšlenky osvícenství, v jejichž centru stojí člověk a jeho svoboda. Právě zaměření na člověka jako takového (příklon k individualismu), je hlavní rys osvícenství, na rozdíl od středověkého vidění člověka jakožto bytosti sociální. Pro dobu osvícenství je typický vstup měšťana do veřejného života,

³⁷ Srov. DE LA CHAPELLE, J. Církev ... Str. 21-24

³⁸ ARZENBACHER, A. Křesťanská sociální etika, str. 42

³⁹ KOMÁRKOVÁ, B. Původ a význam lidských práv, str. 100

jeho zájem o vzdělání, snahu o podíl na politickém životě (viz Francie a francouzská revoluce), rozvíjejí se myšlenky „přirozeného člověka“ a jeho práv. Pro osvícenské myšlení je charakteristický obrat k „subjektu“. Původ osvícenství leží v Anglii, ve filosofii empirismu, v teoriích společenské smlouvy, v úsilí o rozumové náboženství. V osvícenství se dostávají do popředí opět lidská práva, na jejichž obranu se vedou mocné diskuze. Jiří Hanuš k tomu píše: „*Proměna korporativních svobod ve svobodu individua je právě dilem osvícenství. Nyní to bylo právě individuum, které se stalo samostatným nositelem práv vůči státu, nezávisle na své stavovské příslušnosti. – byl to vývoj, který vytvořil předpoklady pro vznik právního státu, základních práv a moderní demokracie*“. ⁴⁰

Jedním z charakteristických rysů osvícenství je právě studium a obrana lidských práv. Z osvícenství vyšly rozhodující impulsy moderního chápání lidských práv. K vyslovenému přetvoření objektivních práv občanských v subjektivní lidská práva ale nedošlo v Anglii, nýbrž v jejích severoamerických koloniích. Právě osady, které byly vytvářeny od roku 1620, zakládaly své ústavy pod vlivem osvícenských myšlenek, které přinášel John Locke. Prvním z nich byla Pensylvánie, která poprvé uzákonila úplnou náboženskou svobodu. Od roku 1776 dochází k celé řadě deklarací práv, z nichž prohlášení státu Virginia nabylo největšího ohlasu.⁴¹ Dá se říci, že osvícenství uvolňuje koncept lidství z jeho křesťanského zakotvení. *Pro konzervativní interprety novějších církevních dějin je idea všeobecných lidských práv ovoce osvícenství, tedy v podstatě protikřesťanského hnutí. Dle nich pak církev velmi správně tuto ideu odmítla a odsoudila. To, že od 60. let 20. století církev přijímá lidská práva a demokracii, by pak nebylo nic jiného, než jeden z prvků osudného procesu přizpůsobení se církve modernímu světu.*⁴²

I když chápeme evropské osvícenství a Deklarace z roku 1776 a 1789 jako počátek vzniku lidských práv, nemůžeme popřít, že by myšlenky podobného rázu nemohli být živé i v evropském starověku i v mimoevropských kulturách. Je však jisté, že liberální pojetí lidských práv je produkt osvícenství, stejně tak i katolická církev chápala ideu lidských práv za⁴³ část obsáhlého osvícenského projektu. *Právě proto se poměr církve k lidským právům promítá do poměru k modernímu světu obecně.*⁴⁴

⁴⁰ HANUŠ, J. Křesťanství a lidská práva, str. 18

⁴¹ Srov. KOMÁRKOVÁ, B. Původ a význam lidských práv. str. 113

⁴² Ballestrem, Karl Von. Katolická církev a lidská práva. IN Communio 3 (2006) Str. 1

⁴³ Srov. Tamtéž, Str. 7

⁴⁴ Tamtéž, Str. 7

5. Katolická církevní pozice k lidským právům a svobodě

5.1 Vývoj

Idea všeobecných lidských práv, tedy že lidé jsou nositeli základních práv z titulu svého lidství, je dnes zcela samozřejmá. Byl by ovšem anachronismus domnívat se, že lidská práva byla samozřejmá ve všech lidských obdobích. Že by občan měl ve společnosti nějaké právo, je myšlenka velmi stará. Ovšem že by lidé měli v rámci společenství stejná práva, to je již myšlenka novějšího ražení. Že by coby lidé měli nějaká práva, to je idea ještě novější. Idea rovnosti totiž původně nepatří k ideji práva, práva jsou nejprve chápána jako výsady, jimiž jeden druhého převyšuje- jde o výsady stavu. Že by bylo možné požívat práv z titulu prostě lidského, to se jevílo velmi dlouho jako zcela absurdní.⁴⁵ Katolická církev patřila bezesporu k významným činitelům na poli lidských práv. Její postoje se ale v průběhu dějin měnily a zcela jistě mají za sebou dlouhý vývoj. Katolická církev se vůči demokracii stavěla zprvu velmi rezervovaně.

Podle dokumentu „Církev a lidská práva“ vydaného papežskou radou „Iustitia et Pax“⁴⁶ při České biskupské konferenci byly „doby v dějinách církve, v nichž nebyla lidská práva slovy a činy s dostatečnou jasností nebo energií prosazována nebo bráněna“.⁴⁷ Zastánci náboženské svobody poukazovali na to, že subjektem práv a povinností nemůže být v moderním právním pojetí „pravda“, ale jenom člověk.

Církev uznává, že její postoj v posledních dvou stoletích vůči lidským právům byl charakterizován jen příliš častou zdráhavostí, námitkami a výhradami. Příležitostně docházelo na katolické straně dokonce k silným reakcím proti jakémukoli prohlášení lidských práv. Proč se tak dělo, popíši v níže uvedených kapitolách.

5.2 Obranná a odsuzující pozice ze strany tehdejších církevních představitelů

⁴⁵ Tamtéž, str. 3

⁴⁶ Rada Iustitia et Pax se zabývá dodržováním lidských práv v České republice i ve světě a vystupuje proti jejich porušování. Sleduje sociální, ekologické a společenské problémy české společnosti. Předkládá jejich analýzy a usiluje o hledání takových přístupů k jejich řešení, která nezesilují napětí mezi společenskými skupinami. Seznamuje veřejnost se sociálním učením církve.

⁴⁷ Zdroj.: <http://www.iupax.cz>

První reakce ze strany oficiálních představitelů církve na dění ve směru dovolávání se lidských práv a svobod byly pouze negativní. Proces vedoucí k respektování lidských práv vedl totiž k ohrožení církevních pozic a privilegií. Toto ohrožení často církev vnímala jako útok na sebe. „*Tento útok vyvolal v církvi obranný reflex, který ji hnál do protiútoků. Církev se snaží vytvářet katolickou kulturu, kterou by mohla postavit proti kultuře laické, chce pomocí různých křesťanských hnutí vzít vítr z plachet svým odpůrcům, pokouší se zajistit si příznivé podmínky prostřednictvím dohod se svými vládami. Výsledkem tohoto stavu je nedůvěra a podezřívavost, s jakou hledí na ty ostatní, v nichž vidí jen možné nebezpečí.*“⁴⁸.

V době, kdy vznikaly koncepce lidských práv založené na společenské smlouvě se tyto pojily s proticírkevní rétorikou. Tomu odpovídaly obranné výroky ze strany tehdejších církevních představitelů. Například papež Pius VI. stejně jako řada dalších tehdejších církevních představitelů, viděl v humbuku s lidskými právy jen zástěrku bezohledného buržoazního individualismu,⁴⁹ nepřijímá a odsuzuje proto prohlášení práv člověka a občana francouzské revoluce. Pius VI. je dokonce považuje za obludné, prohlásil je přímo za obludná práva-diritti monstruosi⁵⁰. První odmítavé stanovisko papeže Pia IV. vůči francouzské revoluci je možné vidět v jeho listu *Quod aliquantulum*, který vydal 10. března 1791. Ve svém listu vyjádřil jasné „ne“ občanské ústavě, kterou vydalo Národní shromáždění a která projednávala téma svobody.⁵¹ „*Pius VI. v listu Quod aliquantulum z roku 1791 napadá tehdejší prohlášení francouzského Národního shromáždění, deklarující svobodu myslet, říkat či tisknout v náboženské oblasti cokoli. Takové právo považuje za „nestvůrné a chimérické, jež je proti právu našeho Stvořitele.*“ Pius VII. se v listu *Post tam diuturnas* z roku 1814 staví proti svobodě náboženství a svědomí a píše, že taková svoboda staví Církev jako nevěstu Kristovu na roveň s heretickými sektami a věrolomností židů“.⁵²

Za absurdní považuje tvrzení o vrozené svobodě a rovnosti člověka. Tato nauka se podle něj neprohřešuje pouze proti povinné poslušnosti vůči Bohu, ale zneužívá i povahu lidské přirozenosti. Božena Komárková s jeho názorem nesouhlasí a tomuto ději udává tento výklad: „*I katolicismus v sobě choval prvky, pro něž nemusil deklaraci přijmout zásadně nepřátelsky. Nebylo nemožno přizpůsobit ji tradičním katolickým sociálním naukám. Sám pojem přirozeného práva byl jejich trvalým prvkem, a jezuitští monarchomachové operovali*

⁴⁸ SKALICKÝ, K. Radost a naděje. str. 250

⁴⁹ ŠRAJER, J. Lidská důstojnost, skripta TF JU 2004.

⁵⁰ Srov. SKALICKÝ, K. Lidská práva ve společenském kontextu jako hermeneutický problém. Křesťanská revue LX, 1/2001, Str. 2.

⁵¹ Srov. HANUŠ, J. Křesťanství a lidská práva, str. 19

⁵² Zdroj: <http://www.stjoseph.cz/g117.html>

*principem smlouvy a suverenity lidu podobně jako jejich kalvinističtí protivníci. Když katolictví odmítlo Deklaraci tak zásadně a pateticky, stalo se to pod přímým dojmem revolučních událostí, které vyvrátily nejenom sakrální monarchii, ale vedly ve své kulminaci až k programovému odkřesťanštění Francie.*⁵³ Americký jezuita John Murray, který měl slovo také na II. vatikánském koncilu, prohlašoval, že náboženská svoboda je pro církev velkou příležitostí.⁵⁴

Papež Pius IX. Ve svém Sylabu z roku 1864 odsuzuje mimo jiné výroky, které neuznávají katolické náboženství za jediné státní náboženství, výroky, podle nichž by přistěhovalci mohli vyznávat vlastní náboženství a výroky, podle nichž by se měl římský papež smířit s pokrokem, s liberalismem a s moderní civilizací.

Pius VI., Řehoř XVI. a Pius IX. Viděli v právu na svobodu svědomí a náboženství atentát na soudržnost společnosti. Což byla pravda ve vztahu k systému aristokraticko-vertikálnímu, v němž katolicismus hrál funkci ideologicko- normativního tmelu.⁵⁵

Změnu v tomto vývoji přinesl až papež Lev XIII. (papežem byl v letech 1878-1903).

Lev XIII. je zakladatelem katolické sociální nauky a styl jeho prohlášení v sobě nese poprvé náznaky respektování lidských práv. Nicméně nedá se ani tak říci, že k nim měl pozitivní vztah, což se projevilo zvláště v encyklikách *Immortale Dei* a *Libertas praestantissimum*. Lidská práva viděl jako snahy o uskutečňování revoluce a protiklad k přirozenému právu. Avšak významná změna v jeho myšlení spočívala v posunu od čistě obranné pozice k vytvořené oné sociální nauce, která byla hodna tehdejší společnosti⁵⁶. Lev XIII. Má snahu nově sdělit univerzální obsah křesťanské zvěsti a to jak křesťanům, tak nekřesťanům. Daří se mu tak dostat kurii do těsného kontaktu se životem moderních států a učinit z papežství světem uznávanou morální autoritu.⁵⁷

Pozici Lva XIII. v zásadě nezměnili ani další papežové. Pius X. bojuje proti modernismu a francouzské politice. Obdobné je to u Pia XI. i Pia XII.⁵⁸: „*Poslední předkoncilní papež Pius XII. ve své alocuci z 6. října 1946 říká: „Katolická církev je dokonalá společnost, která má jako svůj základ pravdu víry neomylně zjevenou Bohem. Co je v protikladu k této pravdě, je*

⁵³ KOMÁRKOVÁ. Původ lidských práv. Str. 42.

⁵⁴ Srov. HUDGES, J.J. Náboženská svoboda před koncilem a po něm. Str. 1

⁵⁵ Srov. ŠRAJER, J. Lidská důstojnost, výběr textů, TF JU katedra etiky 2004

⁵⁶ Srov. HANUŠ, J. Křesťanství a lidská práva, str. 21-22

⁵⁷ Srov. HANUŠ, J. Křesťanství a lidská práva, str. 22

⁵⁸ ŠRAJER, J. Lidská důstojnost, výběr textů. TF JU, 2004 katedra etiky, Str. 8

nutně omyl a omylu nemohou být objektivně přiznána stejná práva jako pravdě. V tomto ohledu svoboda myšlení a svoboda svědomí mají svou podstatnou hranici v Bohem zjevené pravdě.“ (4) Rovněž ve své rozhlasové promluvě z 8. ledna 1947 (5) jasně říká, že lidé jako jednotlivci a jako společnost jsou vázáni absolutním řádem hodnot zřízeným Bohem a že nemůže být žádná svoboda nebo právo porušovat tento absolutní řád hodnot a staví se proti tomu, aby tisku a filmu bylo dovoleno podkopávat náboženské a morální základy života.“⁵⁹

Pius VI., Řehoř XVI. a Pius IX. Viděli v právu na svobodu svědomí a náboženství atentát na soudržnost společnosti. Což byla pravda ve vztahu k systému aristokraticko-vertikálnímu, v němž katolicismus hrál funkci ideologicko- normativního tmelu.

Definitivní změnu v tomto stávajícím myšlení přinesl dokument *Dignitatis Humanae* „Deklarace o náboženské svobodě“. Schválení tohoto průlomového dokumentu se událo na čtvrtém, závěrečném zasedání koncilu v roce 1965. Přinesl myšlenku, že bludy sice nemají práva, ale práva mají lidé. Jedním z práv je svoboda svědomí.⁶⁰

6. Situace do II. Vatikánského koncilu

Odsouzení náboženské svobody, tak, jak jej prezentoval Řehoř XVI. bylo oficiální katolickou naukou až do začátku Druhého vatikánského koncilu v roce 1962. Je pravdou, že bylo v praxi různě přetvářeno podle počtu katolíků. „*Tam, kde byli katolíci menšinou, mohla být náboženská svoboda tolerována kvůli účelnosti. Kde to však podmínky dovolovaly, snažili se církevní představitelé upravovat občanské zákony podle katolických norem.*“⁶¹

Řehoř XVI. ve svojí encyklice *Mirari vos* z 15. srpna 1832 charakterizuje svobodu svědomí – za mylný názor, šílenství a zhoubný omyl: „*Z toho páchnoucího pramene indiferentismu vychází bludný a absurdní názor- či spíše delirium- že svoboda svědomí musí být prosazena a*

⁵⁹ Zdroj: <http://www.stjoseph.cz/g117.html>

⁶⁰ Srov. HUDGES, J. J. Náboženská svoboda před koncilem a po něm

⁶¹ HUDGES, J. J., Náboženská svoboda před koncilem a po něm, str. 1

ospravedlněna pro každého“.⁶² Tyto výroky provází rozhodné odmítnutí svobody projevu a svobody tisku. Nutno podotknout, že papežové Řehoř XVI. Pius IX. se tématem náboženské svobody zabývali ve zcela odlišném sociálním, kulturním a politickém kontextu. Vyjadřovali se v omezeném horizontu katolické Evropy a Latinské Ameriky, kde byly tradiční náboženství pod tlakem militantního sekulárního liberalismu reprezentovaného jakobinismem Francouzské revoluce a italským laicismem Count Cavour. Řehoř XVI. odsoudil ve své encyklice *Mirrari vos* extrémní liberalismus Félicité de Lamennaise, který připouštěl, aby veškerá neopodstatněná, nactiutrhácná a rozvratná tvrzení byla šířena bez jakýchkoli omezení. V tomto kontextu charakterizoval jako šílenství postoj, „ podle něhož musí být svoboda svědomí všech lidí bezvýhradně uznána a potvrzena. Jeho následovník Pius IX. ve své encyklice *Quanta Cura* toto odsouzení zopakoval.⁶³

Významným zdrojem pro seznámení se s tehdejší církevní vztahem k náboženské svobodě a vztazích církve a státu je Sylabus omylů. Výše uvedené odsouzení náboženské svobody bylo oficiální katolickou naukou až do začátku Druhého vatikánského koncilu v roce 1962. Neplatila ovšem celoplošně, byla tvrději prosazována pouze tam, kde katolíci tvořili většinu (potírání práv „bludařů“)⁶⁴. Proti nim zastánci náboženské svobody poukazovali na to, že subjektem práv (a povinností) nemůže být v moderním právním pojetí „pravda“, ale jenom lidská osoba. První změna v tehdejší postoji církve se odehrála za papeže Lva XIII. V encyklice papeže Jana XXIII. „*Pacem in terris*“ došlo k uznání a obraně lidských práv.

6.1 Papežské encykliky

6.1.1 *Mirrari vos arbitramur* – Papež Řehoř XVI. (1832)

Encykliku *Mirrari vos arbitramur*, z podtitulem : „*O liberalismu a náboženské lhostejnosti*“ vydal papež Řehoř XVI. Řehoř XVI. se jmenoval vlastním jménem Bartolomeo Alberto Cappellari (18. září 1765 - 1. červen 1846) a jeho pontifikát trval v letech 1831–1846. Řehoř XVI. zemřel v Římě a zůstal pochován v bazilice sv. Petra.

Mirrari vos arbitramur byla jeho první encyklikou a byla oficiálně vyhlášena 15. srpna 1832, tedy ve druhém roce papežova pontifikátu. Je to nejvýraznější církevní dokument tehdejší doby, který se tvrdě vymezuje vůči náboženské svobodě. Byla adresována

⁶² Řehoř XVI. *Mirrari vos arbitramur*, str.

⁶³ Srov. Dulles, Avery kardinál. Náboženská svoboda: Změna a vývoj. IN Teologické studie 1/2005, s. 82-89

⁶⁴ Srov. HUDGES, J. J., Náboženská svoboda před koncilem a po něm, str.1

především biskupům. Mimo jiné v době skrývá odsudek svobodného zednářství. Dále papež odsuzuje náboženskou pluralitu a lhostejnost. Hlásal tezi o absolutní převaze církevní moci nad světskou, vystupoval proti odluce církve od státu. Encyklika břitkou formou vede tažení proti liberalismu v souvislosti s výhradami filosofů k instituci celibátu, odmítá svobodu tisku vzhledem k možnému vydávání "bezcných knih a pamfletů". Dále si papež dělá obavy o přílišné propojení kléru a státu, na druhou stranu si nepřije odluku státu od církve a preferuje konkordát.

Mirari Vos si bere na paškál hlavně bludařství. Nejen jemu dává za vinu pohrdání vším, co je svaté: „*Hle, plesá smělá bezbožnost, studu prázdné umění, opovážlivá nevázanost.*“⁶⁵ „*Spasitelné učení se vyvrací, bludy všeho druhu se rozsévají.*“⁶⁶

Náboženská svoboda se v encyklice chápe jako útok na papežský a církevní majestát.: „*Nejsilnější útok se děje na náš římský Stolec svatého Petra, na který položil Kristus základy naší církve.*“⁶⁷ „*Je vystavována soudu světa a s největším bezprávím se uvádí v nenávisť národů a je uvedena v hanebnou podrobenost. Povinná poslušnost biskupů se vypovídá, po jejich právech se šlape nohama.*“⁶⁸

V témže odstavci kritizuje odloučení církve od státu a obhajuje katolickou církev jako jedinou možnou: „*Odtud vidíme, jak se z vysmeknutí z uzdy nejsvětějšího náboženství – které jediné dává stálost královstvím a upevňuje moc a sílu panovníků – obecný řád se ruší, trůny se řítí, víc a více se vzrůstá zamítání veškeré moci, dobyté z práva.*“⁶⁹

Jako příčinu tohoto děje vidí nástup bludného učení, čímž myslí i takové náboženské smýšlení, které se neztotožňuje s vírou, jak ji hlásá katolická církev: „*Původ všech těchto velkých a častých pohrom je však třeba zvláště hledat ve skrytém působení oněch společností, které jsou stokami a kalužemi veškeré bezbožnosti, ohavnosti a všeho rouhání, jaké lze najít u kterýchkoli zavržených kacířů a bludařů.*“⁷⁰

Jako jedinou, všeobecnou církev považuje právě katolickou církev a nepřipouští výjimky. Proto hlásá, že: „*Všeobecná církev každou novotou se ruší*“ a „*na řádných ustanoveních se nemá nic měnit, nic ubírat ani přidávat, nýbrž jak slova, tak i smysl se má zachovat bez porušení.*“⁷¹ Církev pojmenovává jako přístav a spílá těm, kdo jej ohrožují a ubírají mu tím práva. Cituje sv. Cypriána: „*Křivě se domníváš být v lůně církve, kdokoliv se Stolce Petrova spouštíš, na němž je církev založena.*“ (S. Cyprián *De unitate Eccles*).⁷²

Papež Řehoř v encyklice dále nabádá nad zachováváním čistoty učení a vyzývá ke střežení základu víry proti bezbožným.: „*Právě nyní cítíme bolest proto, že jej chtěli uloupit a uvést ve zkázu.*“⁷³ Soud nad čistotou učení přináleží pouze římskému papeži, „*jemuž je dána úplná moc od Krista, Pána našeho, aby pásl, spravoval a řídil všeobecnou církev.*“⁷⁴

Papež se odvolává k učení tridentských otců, k tomu, že „*církev byla vyučena od Ježíše Krista a jeho apoštolů a posud bere poučení od Duchy svatého, který jí poskytuje veškerou pravdu.*“⁷⁵ Jako rouhání se pak označuje každé chování, vedoucí k jakékoliv změně, obnově, či obrození. Tento děj pak vnímá jako „*klesání, či „zatemnění“.* Bojí se, aby se církev nestala „*církví lidskou.*“ Správa církevních ustanovení patří pouze do rukou římskému papeži a běžnému člověku nepřisluší, aby dělal závěry o dědičných

⁶⁵ Řehoř XVI. Mirari vos arbitramur, str. 1, dostupná na : http://www.vendee.cz/texty/mirari_vos.html

⁶⁶ Tamtéž, str. 1

⁶⁷ Tamtéž, str. 1

⁶⁸ Tamtéž, str. 1

⁶⁹ Tamtéž, str. 2

⁷⁰ Tamtéž, str. 2

⁷¹ Tamtéž, str. 2

⁷² Tamtéž, str. 2

⁷³ Tamtéž, str. 2

⁷⁴ Tamtéž, str. 2

⁷⁵ Tamtéž, str. 2

ustanoveních tak, jak byly přejaty od Otců. Výjimky připouští pouze takové, aby byly ku prospěchu církve.

Mirari vos bojuje též proti návrhům na zrušení celibátu. Snahy některých filosofů, či podněty ke zrušení celibátu nazývá „hanebným spiknutím“.

Nejvíce se papež pohoršuje, a pramen všeho „zla“ spatřuje ve „zlé domněnce, rozšířené na všechny strany skrze lest bezbožníků, že totiž vyznáváním kterékoliv víry je možné získat věčnou spásu duše, jen když člověk uspořádá svůj způsob života podle pravidel spravedlnosti a mravopoctnosti“. ⁷⁶ Odvolává se na výrok Efezského koncilu a jeho prohlášení „Jeden Bůh, jedna víra, jeden křest“, ⁷⁷ přičemž ti, kdož se domýšlejí, že i z jiného náboženství se jim dostane záruky věčného života, jsou podle něj proti Kristu a jak dále hovoří Sv. Atanáš: „Zajisté na věky zhynou, nepřidrží-li se víry katolické a nezachovají-li ji úplně a v celosti“. ⁷⁸

V dalším odstavci papež ostře kritizuje svobodu svědomí. Šíření svobody svědomí nazývá „zhoubným bludem“. „Tomuto zhoubnému bludu klestí cestu ona úplná a neomezená svoboda v myšlení, která se ke zkáze církve a obce dosti šíří. Na pomoc si bere sv. Augustina: „Je-li ale horšího vraždění duše než svoboda v bludu?“ ⁷⁹ Dále zmiňuje knihu zjevení apoštola Jana (9,3). Za vším zlem je „z uzdy puštěná svoboda myšlení, volnost v řečech a bažení po obnovách.“ ⁸⁰

V dalším odstavci si bere na paškál svobodu tisku. Ta je podle něj „hodna vši kletby a ošklivosti“. Vydávání knih označuje jako „valící se bludné příšery“ a dále je označuje „nakažlivým morem“. Žádá likvidaci škodlivých knih a jejich uvedení na rejstřík: „...neboť je nemožné, odstranění samotných bludů, dokud živly tohoto zlosynství, nám odbojné, nebudou ohněm spáleny a zničeny“. ⁸¹

V poslední části encykliky papež zdůrazňuje nutnost propojení státu a církve. Dokládá to následovně pomocí citace z knihy Nového zákona: „není vrchnosti, leč od Boha a které jsou, ty jsou od Boha zřízeny. A proto, kdo se vrchnosti protiví, protiví se Božímu zřízení, a kteří se pak protiví sami sobě, dobudou odsouzení. (Řím. 13, 1-2).“ Kdo by se pokusil o revoltu či spiknutí, ten bude souzen podle lidských i Božských zákonů. Jako varování připomíná jména „bludařů“ jako byli Valdenští, Pikhartové, či Viklefovi stoupenci. Jejich přívržence pak pro varování nazývá „odpadem a hanbou lidského pokolení“. Varuje před úsilím lidí, kteří chtějí mít církev oddělenou od světské vlády. Tyto vzbouřence pak nazývá, „milovníky bezostyšné svobody“.

6.1.2 Quanta Cura a Syllabus omylů – papež Pius IX. (1864)

Papež Pius IX. (13. května 1792 – 7. února 1878), se vlastním jménem jmenoval Giovanni Maria Mastai-Ferreti. V pořadí byl 255. papežem katolické církve a v úřadu pracoval v letech 1846 – 1878. Jeho pontifikát byl nejdelší v celé historii papežství, trval totiž více než 31 let. Myšlenkově byl blízký svému předchůdci Řehoři XVI, odmítal stejně jako on novoty, které přinášela moderní doba, a byl zastáncem konzervativních hodnot. Liberalismus, ke kterému měl původně nakročeno, po špatných zkušenostech z revolučního roku 1848 opustil. Jeho

⁷⁶ Řehoř XVI. Mirari vos arbitramur, str. 3, dostupná na : http://www.vendee.cz/texty/mirari_vos.html

⁷⁷ Tamtéž, str. 3

⁷⁸ Tamtéž, str. 3

⁷⁹ Tamtéž, str. 3

⁸⁰ Tamtéž, str. 3

⁸¹ Tamtéž, str. 3

nejvýraznějším krokem bylo svolání II. Vatikánského koncilu, který se konal v letech 1869–1870 a na kterém vyhlásil „Dogma o papežské neomylnosti“.

Encyklika *Quanta Cura*, s dodatkem *Syllabu omylů* (neboli bludů), byla vydaná dne 8. 12. 1864. Zkráceně lze napsat, že v encyklice odmítl modernismus, liberalismus, odluku církve a státu, rovnost všech vyznání a další nauky, poškozující církev. Navazuje tak v podstatě na encykliku *Mirari Vos*, na kterou se i ve svém textu odvolává.

Modernismem se rozumí souhrn různých teologických a filosofických názorů, které se snažili do katolické víry asimilovat moderní filosofické názory. Důraz klade na vnitřní náboženské prožívání jednotlivce. Spojen je taktéž s relativismem. Jedním z určujících prvků modernismu je tzv. vývoj dogmat, totiž že význam dříve ustanovených dogmat katolické církve se může postupem času vyvíjet spolu s tím, jak se rozvíjí lidské poznání, a tedy je není nutno brát doslova, nýbrž hledat v nich jakousi „vnitřní pravdu“, kterou mají vyjadřovat, a to bez ohledu na to, že ti, kteří dogmata vyhlašovali, jistě měli na mysli doslovný význam. Zároveň se modernisté stavěli kriticky vůči tradičním pojetím událostí popisovaných v Bibli, tradičně chápanému autorství či inspiraci textů.

V úvodu encykliky vyjadřuje Pius IX. povinnost svého apoštolského úřadu bránit křesťanský lid před hlavními bludy „našeho převelice smutného věku“, které odporují a přímo se vzpouzejí katolické církvi, jejímu učení a právním statutům. Odmítá tendence ohrožující spasitelskou moc katolické církve a usilující o řízení lidské společnosti bez ohledu na náboženství, jako by náboženství nebylo, nebo jako by nebylo rozdílu mezi náboženstvím pravým a falešným. Pius IX. také zavrhuje možnost svobody náboženství, stejně jako jeho předchůdce Řehoř XVI. K obraně pravého náboženství se inspiruje svými předchůdci a vydává četné dokumenty, aby varoval před bludy jako před „ohavným morem“. Upomíná, že všude tam, kde se náboženství vytratilo z veřejného prostoru, se spolu s ním vytratila i spravedlnost a místo něj přišlo na řadu násilí a hromadění hmotných statků, jímž lidská společnost pouze otročí.

V další části encykliky papež zavrhuje rušení řeholních řádů, přičemž se odvolává na slova jeho předchůdce Pia VI., že: „rušit řeholní řády znamená zabraňovat právu svobodně vyznávat a žít podle evangelijních rad, deformovat tak způsob života v církvi, schválenému pro jeho shodu s učením apoštolským a urážet slavné zakladatele, ctěné od nás na oltáři, kteří

samým Bohem nadšeni, ustanovili tato společenství“. ⁸² Dále se obrací ke kritice komunismu a socialismu jako „učení nanejvýš zhoubnému“. Toto učení prý požaduje, aby rodina, výchova a vzdělání dětí, mělo základ pouze v právu občanském a kritizuje mínění, že duchovenstvo by mělo být „odstraněno od péče a úřadu vyučování a vychovávání mládeže“. Dokonce (komunismus) požaduje, aby bylo náboženství odstraněno i z rodin a domácností (což se mu posléze téměř podařilo).

V závěrečné části encykliky nazývá papež opovázlivostí názor, že lze odepřít poslušnost výnosům apoštolského stolce bez ztráty katolického vyznání, pokud se nejedná o dogmata o víře a mravech. Hlavní myšlenka encykliky je pak vyjádřena touto větou: „*Pročež všechny a jednotlivé falešné domněnky a učení v tomto listu zvláště zmíněné mocí Svou Apoštolskou odmítáme, zavrhuje a odsuzujeme, přikazujeme, aby je všechny dítky katolické církve najisto pokládaly za odmítnuté, zavržené a odsouzené.*“⁸³ V souhrnu lze říci, že svoboda svědomí a náboženství, jako právo každého člověka, jsou odmítnuté jako „svoboda zkázy“.

K encyklice Quanta cura byl připojen Syllabus obsahující hlavní bludy naší doby. Zde papež v osmdesáti bodech přehledně shrnul a odsoudil prakticky všechny myšlenky, které přineslo modernou prosáklé 19. století. Syllabus byl vydán ve stejný den jako encyklika, tj. 8. 12. 1864 jako její dodatek. Osmdesát vět uvedených v Syllabu bylo již dříve v různých alokucích, encyklikách a listech blahoslaveného Pia IX. odmítnuto coby bludných. Nutno na jeho obhajobu však podotknout, že je silně dobově podmíněný a Pius IX jej psal s jistě dobrým úmyslem, tj. šlo mu o spásu lidí. Na svobodu a demokracii, jak jich užíváme v dnešní době, tehdy ještě nebyla společnost připravená.

Syllabus je rozčleněn do deseti paragrafů:

V prvním paragrafu papež odsuzuje pantheismus, naturalismus a racionalismus, s nímž je spojený názor, že jedině lidský rozum je „rozhodčím pravdy a klamu, dobra a zla“. Zavrhuje mínění, že v Písmu jsou obsaženy „mýtické smyšlenky“ a že i Ježíš Kristus je „mýtická smyšlenka“. Stejně tak zavrhuje mínění, že Proroctví a zázraky jsou pouze „básnické výmysly“.

Ve druhém paragrafu protestuje proti tomu, že s teologií má být nakládáno stejně jako s filosofií a že filosofie nemá být nikdy podřízena žádné autoritě.

⁸² Pius IX, encyklika Quanta cura, str. 2, čl.5, dostupná na : <http://henryklahola.nazory.cz/PIUS9QC1864CZ.htm>

⁸³ Tamtéž, str. 3

Ve třetím paragrafu kritizuje náboženskou svobodu, varuje před falešnými kulty. Zde bych viděla jistou podobu s deklarací *Dignitatis Humanae*, která v článku č.7 upravuje náboženskou svobodu a vznáší požadavek pro náboženské jednání, které musí být uplatňováno v „náležitých mezích“ a pouze tak, aby „zachovávalo spravedlivý veřejný řád“.

Ve čtvrtém paragrafu je vyložen seznam encyklik a alokucí, které vydal papež již dříve a odsoudil v nich socialismus, komunismus, a spolky tajné, biblické a klerikoliberální.

V pátém paragrafu vyjmenovává bludy o Církvi a jejích právech. Je zde zavržen názor, že je to stát, kdo určuje, jaká jsou práva církve a kdo dává církvi souhlas k výkonu moci a že biskupům není dovoleno oznamovat bez svolení vlády apoštolské listy. Vyjadřuje se k vydávání apoštolských listů a církevním pravomocím, i k teologickým studiím. Jako blud je také považována myšlenka, že církev nemá právo k získávání a držení majetku.

V šestém paragrafu o občanské společnosti a jejím poměru k církvi zavrhuje nadřazenost občanského práva před církevním a vměšování se světské moci do záležitostí náboženských, duchovních a mravních. Také je zde zmíněna otázka výchovy a vzdělání a odsouzena snaha svěřit školství do rukou světské moci a vyjmout školy z autority církve, stejně tak je odsouzeno vměšování se státu do záležitostí řeholních řádů. Závěrečným bodem šestého paragrafu je blud že „církev má být odloučena od státu a stát od církve“.

V sedmém paragrafu o přirozené a křesťanské mravouce zavrhuje bludy, které říkají, že není třeba, aby se lidské zákony shodovaly s přirozenou nebo křesťanskou mravoukou.

V osmém paragrafu kritizuje názory na manželství, především, že záležitosti manželské spadají do záležitostí světských a že manželský svazek je světskou autoritou rozlučitelný.

V devátém paragrafu zavrhuje snahy o odstranění světského panování papeže.

V desátém paragrafu papež odsoudil názor, že katolická církev by neměla být považována za jediné státní náboženství. Posledním bludem je podle Pia IX. názor, že „papež se může a má smířiti a dohodnouti s pokrokem, svobodomyšlností a moderní civilizací“.

6.1.3 Immortale Dei- papež Lev XIII. (1884)

Autor encykliky, Lev XIII. se vlastním jménem jmenoval Vincenzo Gioacchino Raffaele Luigi Pecci a žil v letech 1810-1903. Byl v pořadí 256. papežem katolické církve, zvoleným roku 1878. Provedl rozsáhlou církevní reorganizaci a vydal mimo jiné první z velkých sociálních encyklik, *Rerum novarum*. Provedl jisté opravy nauky o státu a ustanovil katolickou sociální nauku.⁸⁴ jeho pontifikátu prudce vzrostla mezinárodní politická prestiž papežství. Založil 248 nových diecézí a arcidiecézí, většinou mimoevropských (včetně 28 v USA), a dva patriarcháty (pro severní Afriku a Indii s Japonskem). Zavedl termín odloučení bratří pro křesťany nesjednocené s Římem. V roce 1893 zavedl svátek Svaté rodiny. Na konci svého pontifikátu vydal nové regule pro cenzuru a 17. září 1900 novelizoval *Index zakázaných knih*.

„Přestože to byl papež ve své době reformní, stále zaujímá obranný postoj a lidská práva chápe jako útok na legitimní autoritu a ve svém důsledku na samotnou pravdu“⁸⁵

Encyklika *Immortale Dei*, „o křesťanském státním zřízení a povinnostech občanů“ byla vydána v roce 1884. Je rozdělena na 5 částí.

První část, **„O účelu a autoritě občanské společnosti“** vykresluje obraz státu, který staví své základy na křesťanské nauce. Zdůrazňuje, že pro člověka je důležité žít v občanské společnosti. Je to důležité zejména kvůli podpoře a zabránění osamělosti, stejně tak kvůli všestrannému rozvoji člověka a uspokojení jeho potřeb. V občanské společnosti se pak člověk může realizovat a vytvářet rodinné vazby. Aby však společnost mohla dobře fungovat, potřebuje autoritu, která by ji řídila. *„Tato autorita má, jako společnost sama, svůj původ v přirozenosti a tím v Bohu samém.“*⁸⁶ Bohu je vše podřízeno a Bůh má nejvyšší, svrchovanou moc nad chodem celé společnosti. Jak říká Apoštol Pavel: *„Není mocnosti, leč od Boha“* (Řím. 13,1).

Papež připodobňuje vládu k „otcovské vládě“, je důležité, aby byla spravedlivá, *„neboť Bůh vládne nejen spravedlivě, ale i jako otec dobrotivě“*.⁸⁷ Tomu odpovídá i vrchnost, která je pověřená řízením státu. *„Státní vrchnost musí dále dbát dobra občanům, neboť jen k tomu je vládcům dána svrchovaná moc nad ostatními, aby se starali o obecné blaho.“*⁸⁸ Papež dále varuje před zneužitím vládnoucí moci a stavění se na stranu některým skupinám, je potřeba,

⁸⁴ Srov. HANUŠ, J. Křesťanství a lidská práva, str. 22

⁸⁵ HANUŠ, J. Křesťanství a lidská práva, str. 22

⁸⁶ Lev XIII. Encyklika *Immortale Dei*, str. 46. IN

⁸⁷ Tamtéž, str. 47

⁸⁸ Tamtéž, str. 47

aby vládce byl nestranný. Pokud se stane, že vládce nebude jednat nestranně, a zneužívá svojí moc, či se špatně stará o blaho lidu, může se připravit na Boží zúčtování. Stejně jako je nutné, aby vládce řídil stát moudře, spravedlivě a nestranně, tak je důležitá poslušnost občanů vůči vládnoucí autoritě. Stejně jako jednotlivec, tak i celá občanská společnost je Bohu jakožto nejvyššímu a konečnému dobru zavázána a vděčná za to, že jí stvořil. Společnost se nesmí chovat beztrestně, musí dodržovat určitá pravidla, musí Bohu projevovat úctu a nesmí přijmout za své jiné náboženství. Správci musí dbát na dodržování náboženských povinností, bránit je a nesmí vydávat žádné ustanovení, které by bylo v rozporu s nimi. Stejně jako Bohu jsou zavázáni i občanům, kteří jsou svěřeni jejich vládě. Hlavní smysl státu vidí papež v tom, aby byly uspokojovány všechny potřeby obyvatel a zároveň byli chráněni. Skrze toto a uskutečňování náboženského života pak dochází k jednotě mezi Bohem a lidmi.

Druhá část encykliky „**O církvi jako dokonalé společnosti**“ pojednává o Křesťanství jako o jediné správné víře, která se může uskutečnit jedinečně skrze katolickou církev. Posláním této církve je pak zajistit věčnou spásu duší. To vypovídá o universalitě církve a její nezávislosti na prostoru i čase. Úkolem církve je i rozšiřování křesťanské zvěsti a „starání se o věc Kristovu“. Apoštolové, pověřeni Kristem, mají moc dávat zákony i soudit a trestat. Státníci pak přijímají Boží nařízení a uskutečňují jej ve veřejném životě prostřednictvím uzavírání smluv a stykem s církví.

Třetí část, „**O poměru moci církevní a státní**“, pojednává o rozdělení kompetencí obou vlád. Církevní moc stojí v čele věcí božských, státní moc stojí v čele věcí pozemských, přičemž oba dva řády pocházejí od Boha. Mezi oběma mocnostmi panuje spořádaná sjednocenost, která „*spojuje tělo a duši ke společné činnosti*“. ⁸⁹ Církevní moci je podřízeno cokoli, co má vztah ke spáse duší, k věčnému životu a k uctívání Boha. Naopak vše ostatní, co se týká občanské a politické oblasti, je svěřeno do rukou moci státní.

Čtvrtá část, „**Souhrn křesťanské nauky o uspořádání společnosti**“ shrnuje předešlý obraz ideálního uspořádání křesťanského státu. Křesťanské státní uspořádání je dokonalou soustavou, která nemůže být ničím jiným nahrazena. Práva občanů jsou pod ochranou jak zákonů Božských, tak i lidských zákonů, všechny povinnosti jsou moudře rozděleny. Společnost stojí na pevných základech, které tvoří mimo jiné nerozlučitelnost manželství, v němž se žena a děti těší zvláštní ochraně. Rodina tak představuje ideální prostředí pro výchovu dětí. Zákony jsou vytvářeny moudře a spravedlivě a od občanů se očekává jejich

⁸⁹ Tamtéž, str. 51

dodržování. Křesťanská Evropa vděčí náboženství za to, že přemohla řadu nepřátel, kteří se dobývali na její území a za svůj civilizační a kulturní rozkvět. Tento ideální stav však narušil příchod „novot“ v podobě událostí probíhajících v rušném 18. století. Papež odmítá základní myšlenky a nauky o svobodě, které 18. století přineslo. Pokud bude stát vystavěn na „bludných“ základech, tj. myšlenkách o rovnosti všech lidí, „je snadné si domyslet, do jak nevýhodného postavení je zaháněna církev“.⁹⁰ Papež má obavy z postupného odebrání církevních práv, varuje před oddělováním zájmů církve a zájmů státu. Papež upozorňuje na mylnost tehdejšího názorového přeuspořádání: „Podle svědectví přirozeného rozumu prýští všeliká autorita z jediného vznešeného pramene, totiž z Boha.“⁹¹ Nové státní uspořádání, které klade na roveň nejruznější náboženství a vyznává právo lidí vybrat si mezi nimi, vidí jako čirý ateismus: „není totiž možné, aby rozličná stávající vyznání, mezi nimiž je tolik rozdílů, ba i protiv, týkajících se nejdůležitějších věcí, nemohou být rozhodně stejně dobrá a stejně Bohu milá“.⁹² Stejně tak není dobrá ani neomezená svoboda myšlení a tisku, „nýbrž jen pramenem a počátkem mnohého zla.“⁹³ Papež se odvolává na svého předchůdce a jeho encykliku *Mirari vos*, která odmítla svobodu svědomí, dále pak na Pia IX. a jeho *Syllabus bludů*. Papež usuzuje, podpořen míněním svých předchůdců, že „původ státní moci je třeba hledat v Bohu samém a nikoliv v lidu“,⁹⁴ a že „vzpouru zakazuje již zdravý rozum“.⁹⁵ Neuznání náboženských povinností dále označuje jako rouhání. Pro harmonické fungování státu je důležité, aby se stát i církev vzájemně podporovali a nerozcházel se.

Pátá část, „**O výsadách a svobodách občanů**“. Církev bdí nad tím, aby nikdo nebyl nucen přijmout katolickou víru proti své vůli, ovšem netoleruje svobodu, která odporuje Božím zákonům. Označuje správnou svobodu jako tu, která nedovoluje, aby byl člověk „*zajatcem bludů a vášní*“.⁹⁶ Pravá svoboda se projevuje tím, že člověka „*moudře vede*“⁹⁷ a „*chrání stát před cizí zvlůl*“.⁹⁸ Tato svoboda je hodna ochrany a má ve státě svoje místo. Papež se vymezuje proti označování ze zpátečnictví, když odmítá pokrok. Církev pokrok vítá, vnímá ho jako cestu k lepšímu poznání Boha, ovšem pouze je-li pokrok ku prospěchu života. Upozorňuje pouze na skryté nebezpečí vědy- totiž že badatelské nadšení může člověku odvést pozornost od Boha. Papež se ve svém textu vyjadřuje k veřejnému životu. Vystupování

⁹⁰ Lev XIII. Encyklika *Immortale Dei*, str. 56. IN

⁹¹ Tamtéž, str. 56

⁹² Tamtéž, str. 57

⁹³ Tamtéž, str. 57

⁹⁴ Tamtéž, str. 59

⁹⁵ Tamtéž, str. 59

⁹⁶ Tamtéž, str. 60

⁹⁷ Tamtéž, str. 60

⁹⁸ Tamtéž, str. 60

člověka je dvojího druhu- jako soukromé a jako veřejné. Jako soukromá osoba má člověk žít v souladu s evangeliem, dbát předpisů Apoštolské stolice a milovat církev jako matku a poslouchat její ustanovení. Člověk se však může angažovat i v obecní správě a přispívat tím k vytváření všeobecného blaha. Je církvi kladně přijímáno, pokud se katolíci chopí nejvyšších státních záležitostí, protože tím dochází i k ochraně státu- zabránění špatně smýšlejících osob uchopení moci. „*Katolíci mají spravedlivý důvod k podílení se na veřejných záležitostech*“.⁹⁹

Dále ale varuje před narušováním víry veřejných osob a nabádá, že člověk musí stále dodržovat všech předpisů. Veřejně činné osoby by měly mít na zřeteli stále jen veřejné dobro. Mají se varovat páchaní nerozvážností a být poslušní Apoštolskému stolci.

6.1.4 Libertas praestantissimum- papež Lev XIII. (1888)

I v encyklice Libertas praestantissimum Lva XIII. poukazuje na nebezpečí liberalismu, který je věrným společníkem moderní doby. Lev XIII. byl jedním z prvních papežů, který si uvědomoval, že je třeba nikoliv překotného vědecko-technického vývoje, ale sociálních jistot a sociální spravedlnosti mezi společenskými třídami. Jeho názor byl veskrze opodstatněný, neboť víme, že na konci minulého století, po pádu posledních feudálních režimů, vzrůstá liberalismus, modernismus a socialismus, který posléze vyústí do komunismu. Encyklika Libertas praestantissimum je ve své podstatě přelomová v tom, že zde dochází k částečnému uznání lidských práv a náboženských svobod. Dotýká se témat, jako je náboženská svoboda, svoboda projevu a tisku, svoboda vyučování a svoboda svědomí.

Papež rozlišuje mezi mravní a přirozenou svobodou. Přirozenou svobodou oplývá každá bytost na základě svého rozumu. Dále říká: „*Právě v přirozené svobodě leží zjevné důvod, proč může být člověk považován za skutečného původce svých činů a jednání.*“¹⁰⁰ Na rozdíl od ostatních tvorů, kteří nejsou obdařeni rozumem a řídí se svými smysly, je člověk ve svém jednání řízen rozumem. Na základě tohoto rozumu je obdařen svobodou, s čímž souvisí ale i nutnost nést s sebou a být zodpovědný za své činy. Člověk je stejně jako rozumem a svobodou opatřen vůlí k jednání. Z toho vyplývá možnost svobodné volby. Člověk má svobodnou možnost si zvolit určitou cestu, musí však být připravený nést důsledky svého jednání. Se svobodou se musí umět zacházet. Neznamená, že se každý může chovat, jak se mu zlíbí. Nejde o „absurdní bezuzdnost“. To by systému přineslo zmatení a v konečném důsledku zhroucení. Každý člověk je ve svém rozumu schopný poznat, co je dobré, co je správná cesta.

⁹⁹ Tamtéž, str. 62

¹⁰⁰ Lev XIII. Encyklika Libertas praestantissimum, str. 67. IN :

*„Jestliže proto svoboda je vlastní vůle, která je podle přirozenosti žádostí, řízenou rozumem, pak z toho vyplývá: také svoboda, tak jako vůle, se vztahuje na dobro, odpovídající rozumu.“*¹⁰¹ Jelikož jsou svoboda a vůle nedokonalé, varuje před nebezpečím omylu: *„Usilování o klamné, zdánlivé dobro ukazuje skutečnost svobody vůle, podobně, jako nemoc ukazuje, že jsme naživu“.*¹⁰² Lidskou omylnost a nedokonalost v myšlení staví papež jako protiklad k nekonečné moudrosti a dokonalosti Boha. Řád rozumu nazývá zákonem, který lze nalézt ve svobodě vůle člověka. Zákon řídí člověka v jeho jednání. Pod hrozbou trestu se pak má zdržet hříchu. Tím vlastně popsal přirozený zákon- přirozený zákon je rozum sám, který určuje člověku, jak má jednat. Papež upozorňuje, že rozum člověka spontánně a přirozeně tíhne k pravdě a dobru. Zlé jednání, tj. jednání proti Bohu (proti pravdě a dobru) není autonomní, ale je to následek zotročení člověka hříchem. Aneb jak hovoří Písmo Sv.“ Kdo hřeší, je otrokem hříchu“ (Jan, 8,35). Zle jednající člověk nesleduje rozum, který tíhne k pravdě a dobru, ale sleduje jiný cíl. Není tedy řízen rozumem, ale něčím vnějším.

Papež se dále věnuje Boží milosti. Božskou milost označuje jako ochranný prostředek, sloužící k mravní posile člověka, posiluje jeho vůli, osvětluje ducha a nabádá k mravně dobrému jednání. Díky Božské milosti docházíme k větší svobodě, jelikož *„moc Božské milosti zmocňuje se člověka v jeho nitru a odpovídá zaměření jeho přirozenosti, protože vychází od Stvořitele jak naší duše, tak celé naší svobody, který uvádí v činnost každou věc podle její přirozenosti.“*¹⁰³

Další část encykliky se věnuje vztahu přirozeného zákona (rozumu) a lidských zákonů, platících ve společnosti. Zákony občanské moci vznikají ne z přirozeného práva, ale jako jeho důsledek. Úkolem zákonů ve společnosti je přivádět občany k poslušnosti a eliminovat zločinnost. Další stupínek je lidská moudrost. Lidská moudrost nabádá občany, aby udržovali společnost v klidu a blahobytu, protože je to pro ně nejlepší. Lidská moudrost tvoří lidský zákon v nejvlastnějším slova smyslu. Tento zákon prikazuje, aby se všichni občané chovali tak, aby dosáhli veřejného blaha. *„Státní zákony nás zároveň podporují, abychom mohli vést život podle příkazů věčného zákona“.*¹⁰⁴ Stejně normy chování pak platí i pro vládnoucí ve společnosti. Nutnost k poslušnosti vůči Bohu je v koexistenci s lidskou svobodou. Jako nejvyšší cíl, o který má usilovat lidská svoboda je Bůh. To je ten pravý smysl života. K občanské neposlušnosti nás opravňuje pouze to, jdou-li zákonná nařízení proti příkazu

¹⁰¹ Tamtéž, str. 68

¹⁰² Tamtéž, str. 68

¹⁰³ Tamtéž, str. 70

¹⁰⁴ Lev XIII. Encyklika Libertas praestantissimum, str. 72. IN :

Boha.“ *Tímto způsobem je uzavřen přístup tyranii a občanská moc nemůže na sebe strhnout všechno*“.¹⁰⁵

Papež se ovšem neztotožňuje s pojetím svobody u liberálů, kteří odmítají poslušnost božskému rozumu a zdůrazňují svojí nezávislost. Liberální pojetí vidí jako zlo, které popírá božskou moc a svojí svobodu chápou jako neomezenou a bezuzdnou, což odporuje přirozenosti veškerého stvoření. Liberálům vyčítá, že díky svému neomezenému pojetí svobody usilují o zpřetrhání vazeb mezi člověkem a Bohem. Bůh, jako nejvyšší zákonodárce a Stvořitel, má být ve vztahu se stvořeným, nelze jej odsunout. Přirozený řád vyžaduje, aby nižší (stvořené) bylo podřízeno vyššímu (Stvořiteli) a poslouchalo je. Pokud tomu tak není, lidstvo se tím samo odsuzuje do záhuby. Suverenita, která leží pouze na lidech, a která postrádá Božského základu, nemůže nikdy zajistit stabilitu a přinese pouze neklid a nepokoje ve společnosti. Moc, která se neopírá o Boha, nemůže být nikdy legitimní. Papež dává za příklad vzrůstající se socialismus: „*To dokazuje denní boj proti socialistům a jiným bouřícím se rotám, kteří se již dávno usnesli na tom, od základu rozvrátit společnost.*“¹⁰⁶ Taková nauka, jako je liberalismus ve svém důsledku lidskou svobodu ničí, liberálové se dostávají do rozporu sami se sebou- člověk je totiž na základě svého stvoření plně v rukou Božích, to nemůže nikdo popřít. Stejná pravidla, jako platí v Božích zákonech pro jednotlivce, mají platit i pro stát. Z toho plyne, že odluka státu a církve je nepřípustná a pro společnost by měla zkázonosné následky. Jedině podle zákonů Božích, stanovuje společnost občanům prostředky a cesty k mravně dobrému životu, „*neboť On jest pramenem veškeré mravní dobroty a vši spravedlnosti*“.¹⁰⁷

Papež dále hovoří o různých svobod, nejprve o svobodě kultu, tj. náboženské svobodě. Tu nahlíží ze dvou hledisek. Jednak ze strany jednotlivce, jednak ze strany státu. Nezákladnější a nejsvětější povinností člověka je zbožnost a úcta k Bohu. „*To vyplývá z toho, že jsme neustále pod mocí Boha a jsme řízeni vůlí a prozřetelností Boží, od Něj jsme vyšli a k Němu se musíme vrátit.*“¹⁰⁸ Z toho plyne, že pravá ctnost nemůže bát bez náboženství. K otázce, které náboženství je to pravé, odpovídá papež, že jediné a pravé náboženství je to, které sám Bůh ustanovil a které oplývá jistými známkami, které dokazují jeho pravost a jedinečnost. Odporovat tomuto náboženství pak znamená v konečném důsledku i odporovat sám sobě, popírat své stvoření. Jako hřích je v této souvislosti vnímáno ono liberální zneužití svobody.

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 73

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 75

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 76

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 77

Pro stát pak platí stejná pravidla. Podle liberálů stát nemá dávat přednost žádnému náboženství, „neboť všechna mají být považována za stejně oprávněná, bez jakéhokoli ohledu na lid, ani tam ne, kde lid vyznává náboženství katolické“.¹⁰⁹ To je podle papeže samozřejmě omyl, protože je to právě Bůh, kdo člověka stvořil jako společenskou bytost a dal mu žít v nějakém státním útvaru. Tento útvar pak drží v pospolitosti opět jedině díky Bohu. Pro stát a jeho dobré fungování je tak nezbytné, aby se hlásil k jednomu jedinému, pravému náboženství. Hlavy státu pak mají toto náboženství chránit, protože tím chrání blaho občanů, stejně tak mají stát vést s mírností a otcovskou moudrostí.

Dále si papež bere na paškál svobodu projevu a neomezenou svobodu tisku. Svobodu tisku papež odsuzuje z toho důvodu, že je potřeba, aby byli lidé chráněni před šířením bludů, jelikož velká většina lidí není schopna se před tímto sama ochránit. Papež má obavu před „zatměním pravdy“ a převahou mylných učení všeho druhu, které může svoboda projevu a tisku přinášet. Neodsuzuje však tyto svobody zcela. Každému je ponechána možnost vyslovit svůj názor, to, co si myslí, v rámci hledání pravdy, „*neboť svoboda tohoto druhu nesvádí nikdy člověka k potlačování pravdy, ale vede ho často k tomu, aby ji odkryl a vynesl na světlo*“.¹¹⁰

Další odstavec se věnuje svobodě vyučování. Vyučování má směřovat k odhalování pravdy. Povinností učitele je vysvobozovat z omylu a sdělovat a utvrzovat žáky v pravdě, chránit před falešným míněním. Pravda je pak dvojího druhu: jedna se týká přirozeného řádu, druhá nadpřirozeného. Na učiteli pak leží velká zodpovědnost, jelikož svým vyučováním pravdě se podílí na společném dědictví lidského pokolení. Největší učitel je však Bůh- on je pramenem a původcem veškeré pravdy, stejně tak, jako Ježíš. V otázkách víry a mravů pak Bůh povolal k výuce Církev. Ta vyučuje prostřednictvím svého učitelského úřadu. Církev se nestaví proti vědě a bádání, pokud jsou tyto ve jménu pravdy a nikoliv v rozporu s ní. Stejně tak dává volné pole působnosti učenců, kteří bádají v otázkách, které nemají žádnou souvislost s křesťanskou naukou, nebo o nich církev nevydala autoritativní rozhodnutí.

Další vyjádření, tentokrát o svobodě svědomí vypovídá o jisté přiměřenosti, se kterou je člověku dovoleno ve společnosti činit vůli Boží a podle svého svědomí provádět jeho příkazy. „*Tato křesťanská svoboda podává svědectví o nejvyšším a absolutně oprávněném vrchním panství Boha nad člověkem a právě tak o první a nejvyšší povinnosti člověka vůči Bohu*“.¹¹¹

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 77

¹¹⁰ Lev XIII. Encyklika Libertas praestantissimum, str.79 . IN :

¹¹¹ Tamtéž, str. 82

Svoboda svědomí má sloužit k ochraně svobody. Má za úkol hlídat, aby se světská moc nedostala do rozporu s Boží mocí.

V další části se papež pouští do kritiky liberalismu. Podle něj stoupenci tohoto hnutí přikládají světské moci neomezenou a pánovitou moc, bez ohledu na Boha, odmítají spojení svobody s mravností a náboženstvím, což může vést k ohrožení společného blaha ve společnosti.

Liberalismus má ale dvě formy. Nejhorší forma je odmítání svrchovaného Božího panství a odmítání poslušnosti. Mírnější forma je taková, která uznává svrchované Boží panství, ale neberou ohled na zákony jím zjevené. V další části se papež věnuje vztahu církve a státu. Oba dva subjekty vidí jako neoddělitelné z několika důvodů. Církev a stát mají být ve shodě, a přestože se ve svých úlohách liší, mají svorně spolupracovat a poskytovat si služby.

6.1.5 Rerum novarum- papež Lev XIII. (1891)

Rerum novarum (v překladu O nových věcech) je encyklika papeže Lva XIII. vydaná dne 15. května 1891. V dlouho očekávané encyklice, pojednávající především o dělnické otázce zaujala církev oficiální stanovisko k sociálním věcem. Přestože je encyklika Rerum novarum dobově velmi podmíněný dokument, můžeme v něm však stále nalézt podněty, které jsou velmi aktuální i pro naši dobu. „*Sociální encyklika Lva XIII. je nepochybně opatrně moudrý text. Nerozvíjí žádnou diferencovanou teorii, mnoho věcí nechává otevřených, ale klade několik zřetelných akcentů. Styl její argumentace je novoscholastický, chce na základě jedné daných věcí naukově posoudit „,, věci nové““.*“¹¹² Podporuje práva pracujících vytvářet odborové svazy, odmítá komunismus a neomezený kapitalismus a zároveň potvrzuje právo na soukromé vlastnictví. Reaguje na vzrůstající socialismus, který odmítá, jelikož podněcuje k nenávisti mezi lidmi, především k nenávisti vůči bohatým. Stoupenci socialismu chtějí dle papeže docílit zrušení soukromého vlastnictví a nahradit ho společným majetkem všech. Podle tehdejšího názoru se převedením majetku od soukromých osob na společnost může setříť tehdejší markantní majetkové rozdíly mezi lidmi, protože se jmění a výhody rovnoměrně rozdělí mezi občany daného státu. Takový plán je podle této encykliky naprosto nepřijatelný a vedl by k poškození společnosti. Encyklika též odmítá nelidské zacházení s

¹¹² ARZENBACHER, A. Křesťanská sociální etika, úvod a principy, Str. 136

dělníky a jejich vykořisťování. Papež povoluje a vyzývá k zakládání křesťanských politických stran a svépomocných organizací, které vidí jako možná řešení.

Encyklika je rozdělena do pěti částí: Naléhavá nutnost řešit dělnickou otázku, Socialismus problémy dělníků neřeší, Bez náboženství a Církve není řešení možné, Úloha státu, Úloha svépomocných organizací.

V první části, pojednané jako úvod, papež pojmenovává aktuální problémy tehdejší doby v oblasti hospodářství. Díky velkému rozmachu techniky, restrukturalizaci výroby a neexistenci odborů a ochrany práv zaměstnanců, dochází ke zneužívání dělnické pracovní síly. Majetek se soustředil do rukou několika málo lidí a začaly vznikat nepokoje. Papež cítí naléhavou potřebu popsat stanovisko církve k těmto problémům a nastínit možná řešení. Církvi rozhodně není lhostejné dění ve společnosti, které může vyústit v nebezpečný socialismus. Jako jedna z příčin vykořisťování dělníků se jeví zrušení cechů, které měly i ochrannou funkci. Tím, že se dělnictvo uvrhlo do bídy, se rozmáhá i lichva, které se daří všude tam, kde je nouze. Církev lichvu odsuzuje jako jednoznačné zlo.

Druhá část „Socialismus problémy dělníků neřeší“, navrhuje možná řešení výše popsané problematické situace. Papež nevidí řešení v tom, aby se zrušilo soukromé vlastnictví a z majetku bohatých se udělal společný majetek všech. Toto, socialisty navržené řešení považuje za nešťastné, protože se jedná o násilí, páchané na zákonných majitelích- právo na soukromé vlastnictví je člověku dáno od přirozenosti a v konečném důsledku by poškodil i dělnickou třídu tím, že by jim znemožnil střídat majetek. Papež dále kritizuje ubírání práva na půdu- tato člověku přináleží, má na ní právo, aby mohl na své půdě stavět, budovat a požívat její plody. Uzmutí půdy někomu, kdo jí obdělával, je a vždy zůstane neomluvitelným zločinem. Obírání o majetek je v podstatě „*zasahováním do nejvnitřnějšího lůna rodiny*“, protože dochází i k obírání dětí o jejich zákonné dědictví. Zasahování do rodiny ovšem státu nepřísluší.

Kapitola číslo tři „Bez náboženství a Církve není řešení možné“, apeluje na dělníky, ale i občany všech stavů a vládu, aby se podíleli na řešení svízelné situace vykořisťovaných dělníků. Pouze s přičiněním celé společnosti, dojde tato bolavá situace nápravy. Je však potřeba, aby se podílela i církev. Církev prohlašuje, že nakolik tezi o rovnosti všech lidí propagují socialisté, není to možné, neboť by to bylo proti přirozenosti. Každý člověk je opatřen jiným nadáním a jinými schopnostmi. Největší zlo, které vyplodila tato situace, je znesváření chudých a bohatých. Pro blaho společnosti je potřeba, aby tyto dvě třídy spolu

neválčili, ale žili v harmonii. Úkolem církve v tomto konfliktu je, sjednocovat tyto skupiny obyvatel tím, „že vede neustále obě třídy k plnění vzájemných povinností, hlavně těch, které se týkají spravedlnosti“.¹¹³

Podle papeže je důležité vyjasnění si vzájemných povinností- povinností dělníka vůči zaměstnavateli a naopak. Zaměstnavatelé nesmí považovat dělníky za otroky, povinnosti v práci mají být vymezeny smlouvou. Je třeba zaměstnancům ukládat jen takovou práci, na kterou stačí jejich síly a nesmí docházet k porušování jejich důstojnosti. Samozřejmostí pak by měla být spravedlivá mzda.

Tou nejvyšší motivací, která by měla být pro mravní chování všech lidí, je pak posmrtný život. „Neboť Bůh nestvořil člověka pro tato časná pomíjející dobra, nýbrž pro dobra nebeská a věčná, a zemi nám dal jako místo vyhnanství, nikoli jako místo trvalého pobytu.“¹¹⁴

Dále papež vypisuje jistá ponaučení a doporučení jak s majetkem nakládat. Pokud má někdo více majetku, nežli potřebuje k obživě svojí a své rodiny, je zapotřebí, aby pomáhal potřebným. „Co přebývá, dejte jako almužnu“.¹¹⁵ Toto je ale akt křesťanské lásky a solidárnosti, proto nemůže být almužna na bohatých nikterak soudně vymáhána a nikdo si ji nemůže nárokovat. Nicméně jedná se o církevní doporučení, které má své kořeny i v Písmu Svatém. Jako jediný lék na nastalou situaci vidí papež návrat ke křesťanskému životu a ke křesťanským zásadám.

V kapitole „Úloha státu“, zaznívá výzva státu, na podílení se na veřejném blahu. „Blaha státu se však nejvíce dosahuje řádnými mravy, dobře spořádanou rodinou, péčí o náboženství a spravedlnost, mírností v ukládání a spravedlností v rozdělování veřejných břemen, rozvojem živností a obchodu, kvetoucím zemědělstvím a podobně.“¹¹⁶ Obecné blaho má též přispět ke zlepšení postavení dělnictva, „neboť stát má ze svého poslání pečovat o společnost“.¹¹⁷

Při realizaci obecného blaha „je nejúčinnější a nejnezbytnější cestou práce dělníků“.¹¹⁸

Úkolem a povinností státu je pak právě pro práci dělníků zajistit příznivé ekonomické a celospolečenské rámcové podmínky. Jde o ochranná opatření, která se týkají především pracovní smlouvy, ve které má být stanovena mzda a počet pracovních hodin v takovém

¹¹³ Lev XIII. Encyklika Rerum novarum, str. 34 čl. 16. IN: Sociální encykliky

¹¹⁴ Lev XIII. Encyklika Rerum novarum, str. 36 čl. 18. IN: Sociální encykliky

¹¹⁵ Tamtéž, str. 37 čl. 19

¹¹⁶ Tamtéž, str. 41, čl. 26

¹¹⁷ Tamtéž, str. 41, čl. 26

¹¹⁸ Tamtéž, str. 42, čl. 27

rozsahu, aby to neodporovalo důstojnosti dělníků. Práce v nelidských podmínkách a za neodpovídající mzdu totiž často vede k nepokojům a stávkám. Zvláštní ochranná opatření jsou nezbytná pro práci žen a dětí, přičemž ženám je velmi doporučována práce v domácnosti. K práci dětí se papež vyjadřuje poněkud neutrálně: „*U dětí se musí dbát na to, aby nepracovaly v továrně dříve, než se věkem dostatečně upevní jejich tělo a rozvinou se duševní schopnosti*“.¹¹⁹ Je požadován pracovní klid pro sváteční dny. Pracovní smlouva má rovněž zaručit pracujícím odpočinkové dny. Mzda má být vyplácena v té výši, aby si mohl dělník po zaplacení všech nutných výdajů našetřit a rozmnožovat tak své soukromé vlastnictví. Soukromé vlastnictví dělníků by jednou mohlo otupit sociální rozdíly mezi bohatými a chudými.

Poslední kapitola „Úloha svépomocných organizací“ se věnuje zakládání spolků, namísto zrušených řemeslnických cechů. Tyto instituce, svépomocná sdružení, kterým dělníci přispívají, by se následně hradila péče o raněné, vdovy, sirotky nebo staré. V podstatě se jedná o jakýsi základ sociální péče. Stát má tyto spolky chránit, vytvářet příznivé podmínky pro jejich vznik a podporovat je. „*Tím se rozhodně obhajuje svoboda sdružování a zdůrazňuje se jako sociálně-etický požadavek*“¹²⁰

Celkový přínos a sociální dosah jedné z nejznámějších encyklik Rerum novarum byl opravdu veliký. Encyklika měla mezi katolickou veřejností velký ohlas a byla přijata s nadšením. Měla za následek zřízení dělnických sekretariátů a publikačních orgánů, v roce 1894 došlo k založení prvních křesťanských odborů.¹²¹ Jedna z nejznámějších encyklik je základním církevním dokumentem sociální nauky moderní doby a všechny pozdější sociální encykliky se na ni odvolávají. Jde o první oficiální vyjádření církve k sociálním otázkám. Pro lidská práva a jejich ochranu v tehdejší době měla velký význam. Její poselství je pěkně shrnuto v posledním odstavci článku 29. „*Jakkoli je třeba dbát práv občanů jako něčeho nedotknutelného, ať je jejich nositelem kdokoli, a jakkoli státní moc tím, že zamezuje křivdám a trestá je, má pečovat o to, aby se každému dostalo jeho práva, přece je při ochraně soukromých práv nutno zvlášť chránit slabé a chudé. Neboť bohatí jsou dost zabezpečeni prostředky na svou ochranu, a proto tolik nepotřebují, aby je stát ochraňoval. Chudý lid však nemá prostředky na obranu a spoléhá se především na ochranu státu.*“¹²²

¹¹⁹ Tamtéž, str. 46, čl. 33

¹²⁰ ARZENBACHER, A. Katolická sociální nauka, úvod a principy, Str. 138

¹²¹ Srov. Tamtéž, Str. 139

¹²² Lev XIII. Encyklika Rerum novarum, str. 44 čl. 29. IN: Sociální encykliky

6.1.6 Pascendi Dominici gresis- papež Pius X. (1907)

Následovník Lva XIII., papež Pius X., který byl v úřadu v letech 1903-1914, byl opět mocným bojovníkem proti modernismu spolu se vším, co přináší, tedy i proti lidským právům a náboženské svobodě. Modernismus nazval „syntézou všech herezí“.

V dekretu *Lamentabili sane exitu*, vydaného 3. července 1907 odsoudil jako bludných 65 modernistických tezí. Páter Václav Smolík, který dekret stejně tak jako encykliku přeložil a vysvětlil, k tomu dodává toto: „*Již v první allokuci, kterou měl nově zvolený papež Pius X. ke sboru kardinálů dne 9. listopadu 1903, ujišťoval napřed, že bude jeho snahou, vědu a umění všemožně podporovati. „Avšak“, praví dále, „nauky moderní filosofie a světské moudrosti, kterými dnes člověčenstvo se žene tam, kam zákon věčný nedovoluje, musíme vyvracet a zamítati, pamětlivi jsouce svého apoštolského poslání. Tím však nezadržujeme pokroku vzdělanosti, nýbrž chráníme jí pouze záhuby.*““.¹²³

Dekret pak následovala encyklika *Pascendi Dominici gregis* (1907) odsuzující a zakazující modernismus a ve které taktéž popisuje program pro boj proti němu. Pius X. vyhlásil povinnost pro kněze, řeholníky, katechety a učitele v teologických a filosofických seminářích skládat „protimodernistickou přísahu“. Povinnost skládat přísahu byla zrušena až v roce 1967. Pius X. taktéž nařizoval biskupům nedávat modernistům žádné významné církevní posty, případně doporučoval je z nich sesadit. Dále doporučoval lepší formaci budoucích kněží v noviciátech. Vznikla taktéž skupina *Sodalitium Pianum*, vedená knězem Umbertem Benignim, která modernistické hereze mezi texty různých teologů vyhledávala a snažila se proti nim bojovat. Za hlásání modernistických názorů následně hrozil trest exkomunikace.

Encyklika je zaměřena především do vlastních církevních řad, protože vlastní členové, na rozdíl od otevřených nepřátel církve zvenčí jsou o to nebezpečnější, protože jsou ználí církevních poměrů. V encyklice odmítá například vědu jako tu, která se zabývá jevy, při

¹²³ P. Smolík, Václav, C. SS. R., „O učení modernistů“, komentovaný překlad encykliky Pia XI. Str. 8-9

kterých víra nemá místa; víra naopak zabývá se věcmi božskými, jež jsou vědě naprosto neznámy. Postoj odpoutání vědy od čehokoliv nadpřirozeného se pak uplatňuje především ve zkoumání historie. Bůh je dle nich předmětem pouze víry.

Modernisté dle papeže mylně tvrdí, že náboženský člověk musí svou víru „promyslit“. Tato víra se totiž zprvu na rozumu nezakládá, ale zakládá se na vnitřním náboženském citu.

6.1.7 Quadragesimo anno – papež Pius XI.

„O uspořádání společnosti, obnově společenského řádu a jeho zdokonalení podle zásad evangelia“. Sociální a hospodářská encyklika byla vydána dne 15. května 1931 ke 40. výročí vydání encykliky Rerum novarum. Její autor, Pius XI. Pius XI., vlastním jménem Ambrogio Damiano Achille Ratti (1857-1939) byl papežem od roku 1922. Ke konci svého pontifikátu, poznamenaném těžkou nemocí, se neúspěšně snažil čelit nástupu komunismu a nacismu, kteréžto odsoudil ve svých encyklikách, a odvrátit blížící se světovou válku. Některými historiky je považován za největšího papeže 20. století. Kromě Quadragesimo anno je další důležitou a dodnes hojně citovanou encyklika Casti connubii z roku 1930, která mimo jiné rozvinula a vysvětlila katolické pojetí manželství a lidské důstojnosti.

Jak Rerum novarum, tak i Quadragesimo anno se zabývají lidskými právy na příkladu dělnické otázky, což bylo v tehdejší době velmi aktuální a palčivé téma, podobně jako byly v 70. letech aktuální témata války, totality, jaderné zbraně, závody ve zbrojení a dnes diskriminace, práva menšin a podobně.

Okolnosti vzniku Quadragesimo anno jsou následující. Encyklika vyšla uprostřed bouřící světové hospodářské krize a snaží se kriticky zhodnotit 40 let, které uplynuly od vydání Rerum novarum. Bohužel nenastalo zlepšení napjaté situace, jak Pius XI. doufal, naopak se ještě vyostřil rozdíl mezi chudými a bohatými. Další vývoj průmyslové společnosti byl tedy ve znamení konfliktní třídní společnosti, která oscilovala mezi mocensky silným kapitálem a organizovanou prací. *„První světová válka odsunula do pozadí násilné konflikty, které však po jejím skončení vzplály s obnovenou prudkostí a vedly i k velkému napětí uvnitř katolické církve. Soustřeďovaly se především kolem ústředních otázek nově vzniklé průmyslové*

*společnosti: kolem otázky vlastnictví a bezpracného důchodu, kolem vztahu mezi kapitálem a prací, kolem spravedlivé mzdy. V pozadí však stál hlavní problém: překonání třídní společnosti. Spory byly vedeny s velikou tvrdostí. Lidé se stále obraceli na papeže a žádali od něho jasné slovo. Pius XI. plánoval novou sociální encykliku už ve dvacátých letech, ale teprve čtyřicáté výročí Rerum novarum mu poskytlo vítanou příležitost k vydání jednoho z nejdůležitějších dokumentů sociální nauky církve.*¹²⁴

Encyklika Quadragesimo anno výrazně pomohla zachování sociálního katolicismu. Arno Arzenbacher píše, že „*Toto období se stalo dobou systematizace katolické sociální nauky.*“

¹²⁵ Toto tvrzení je jistě pravdivé, neboť v bouřlivé době se Quadragesimo anno podílela na formulaci zásad sociální nauky církve, které byly v encyklice Rerum novarum naznačeny a tyto myšlenky dále rozvedla. Encyklika byla ale plně přijata až po I. Světové válce. Přinesla důležitá nauková objasnění, kterým poskytla vysvětlení. To se týká těchto okruhů: popisuje dvojí povahu vlastnictví- jednu soukromou a druhou sloužící obecnému blahu. Píše o vztahu mezi kapitálem a prací a podmíněném souhlasu s pracovní smlouvou, o „odproletarizování proletariátu“ a o právu na spravedlivou mzdu. Rozebírá kompetence státu a kapitalistickou hospodářskou soustavu. Definuje princip subsidiarity, která v sobě spojuje osobní odpovědnost se solidaritou a zdůrazňuje, že jedinec je schopen pomoci si jako individuum sám a až za předpokladu, že svépomoc není po vynaložení veškerého úsilí úspěšná, nastupuje pomoc ze strany společnosti. Stát není oprávněn vměšovat se do záležitostí rodinného života, ke kterému patří výchova dětí, do politiky a do církevních záležitostí.

Papeži jde o vytvoření nového společenského řádu, který předpokládá mravní obnovu člověka. „Pius XI. zdůrazňuje potřebu lásky pro sociální smír: Vyzývá sociální hnutí k větší aktivitě, poukazuje na důležitost odborů. Účelem encykliky není vědecká analýza společnosti, ale obnova a znovunastolení společenského řádu v duchu evangelia. Tato encyklika se pokusila navrhnout společenský řád spočívající v podstatě na středověkém řádu stavovském. Je to první, ale zároveň poslední encyklika, která se pokusila předložit návrh celospolečenského řádu. Žádná další sociální encyklika ani 2. vatikánský koncil se už o žádném konkrétním společenském řádu nezmiňují. Encyklika Quadragesimo anno tak znamená konec představ o jakémsi předem deklarovaném společenském řádu.“¹²⁶

Cílem encykliky není žádný vědecký rozbor společnosti, ale její obnova v duchu evangelia.

¹²⁴ SOCIÁLNÍ ENCYKLIKY, Předmluva k encyklice Quadragesimo anno, Str. 59

¹²⁵ ARZENBACHER, A. Křesťanská sociální etika, úvod a principy, Str. 149

¹²⁶ SOCIÁLNÍ ENCYKLIKY, Předmluva k encyklice Quadragesimo anno, Str. 60

Quadragesimo anno je rozdělená do třech okruhů: „Úvod“, „Jaká dobrodiní vzešla z Rerum novarum“, „Pravomoc církve v oblasti hospodářské a sociální“ a „Změny, ke kterým došlo od Lva XIII.“. Každý okruh obsahuje několik podkapitol, které jsou členěny do číselně označené článků. Celkem encyklika obsahuje 148 článků.

V první části, papež chválí přínos encykliky Rerum novarum, která v podstatě dala vzniknout katolické sociální nauce. Papež ji nazývá „Magna charta sociálního řádu“. Vyjmenované klady, které přinesla, jsou viditelné hlavně mezi dělnictvem, „*na jehož povznesení začali pod vedením biskupů neúnavně a s velkým duchovním užitkem pracovat světští kněží i řeholníci, přestože je od toho odváděly jiné pastorační problémy.*“¹²⁷ Byl tak položen základ pastorační a sociální práce. Díky papežově přičinění začaly totiž vznikat různé spolky, dobročinná a charitativní zařízení, která měla sloužit (nejen) dělníkům. Z tohoto úsilí vzniklo pracovní právo, do té doby zcela neznámý obor a odborové dělnické organizace, které fungovaly vedle socialistických organizací a na rozdíl od nich zastávaly křesťanské sociální zásady. Dále vybízí ke sdružení podnikatelů a průmyslových manažerů.

Ve druhé části, nazvané **Pravomoc církve v oblasti hospodářské a sociální**, hovoří o sociální a ekonomické nauce církve a rozebírá úkoly církve v této oblasti. „Autorita církve se v této oblasti týká všeho, co se vztahuje k mravnímu zákonu“. Dále papež rozebírá vlastnické právo, individuální a sociální stránku majetku. Zde zdůrazňuje fakt, že církevní představitelé nikdy nepopírali dvojí stránku vlastnictví, individuální a sociální a všichni lidé mají na základě svojí přirozenosti od Stvořitele právo na soukromé vlastnictví. Dále rozebírá povinnosti plynoucí z vlastnictví, kde lze nalézt doporučení, jak s majetkem nakládat a jakou úlohu v tom hraje stát- tj. vztah státu k vlastníkům majetku. V dalších podkapitolách píše o povinnostech vztahujících se k přebývajícím se příjmům a právních důsledcích nabývání vlastnictví.

Další oblast se věnuje **kapitálu práce**. Papež zdůrazňuje, že veškerý blahobyt, národní bohatství vzniká z práce dělníků a z „*přírodního bohatství, přírodních zdrojů a přírodních sil*“¹²⁸, které dohromady tvoří kapitál. Jedině prostřednictvím součinnosti těchto dvou komodit lze dosáhnout výnosu. Dosažený výnos pak má být spravedlivě rozdělen, má být využit též ve prospěch dělníků k obnově jejich sil. Je naprosto vyloučené, aby se veškerý

¹²⁷ Pius XI. Encyklika Quadragesimo anno, str. 69 čl. 23. IN: Sociální encykliky

¹²⁸ Tamtéž, str. 80, čl. 53

kapitál soustředil do rukou boháčů, jak nařizuje teorie liberálů. Oproti tomu se rozmohly ještě dvě teorie. Jedna teorie hlásá, že veškerý výnos má připadat dělníkům, druhá teorie hlásá, že veškerý výnos patří do rukou státu (teorie socialistů). Obě dvě teorie jsou však zcestné, neboť je třeba, aby byl výnos spravedlivě rozdělen. Výnosy je třeba rozdělit podle určitých zásad, je třeba mít při rozdělování výnosů na paměti obecné blaho a činit v jeho prospěch. „*Tento zákon spravednosti zakazuje, aby některá třída vylučovala z podílu na statcích jinou třídu.*“¹²⁹

V části **odproletarizování proletariátu**, papež hovoří o tom, že při odproletarizování jde o to, aby „se nově vytvořené hospodářské statky hromadily v rukou majetných kruhů pouze ve spravedlivé míře, avšak hojně se jich dostalo těm, kdo poskytují práci“.¹³⁰ Je to z toho důvodu, aby byli schopní si vytvářet majetek, dostalo se jim zajištění. Cílem je, aby ten, kdo nemá nic než práci, se pílí a šetrností dopracoval určitého majetku.

Papež se dále zabývá problematikou „spravedlivé mzdy“. Papež pokládá za důležité, aby „*pracovní smlouva byla pokud možno mírněna smlouvou společenskou*“, ¹³¹ aby mohli dělníci dosáhnout „spoluúčasti na vlastnictví a správě nebo určitého podílu na zisku“, přičemž říká, že „*námezdný poměr není sám o sobě nespravedlivý*“.¹³² Měřítko pro stanovení spravedlivé výše mzdy uvádí životní potřeby dělníka a jeho rodiny, hospodářský stav podniku a obecné blaho.

V části **Nový společenský řád**, papež upozorňuje na dva základní požadavky obnovy: na reformu institucí a nápravu mravů. Co se týče reformy institucí, encyklika se obrací nejprve na stát a se zřetelem k hierarchickému uspořádání různých sdružení zdůrazňuje princip subsidiarity. Dále papež předkládá projekt oborově stavovského řádu, tj. „obnovy stavovského řádu“, jež si ukládá za cíl překonání třídního boje a rozvoj svorné práce stavů. Tyto oborové stavy pak mají vyrovnávat zájmy mezi kapitálem a prací a „*v každém stavu co nejvíce pěstovat smysl pro spolupráci na obecném blahu ve státě*“.¹³³

Třetí, poslední část, popisuje **Změny, ke kterým došlo od doby Lva XIII.** Pokouší se zhodnotit jeho úsilí na poli hospodářské soustavy. Nejprve se dotýká změn v kapitalistické ekonomice. Co se kapitalismu týče, papež zdůrazňuje, „že není nutno ji zavrhnout jako samu

¹²⁹ Tamtéž, str. 81, čl. 57

¹³⁰ Tamtéž, str. 83, čl. 61

¹³¹ Tamtéž, str. 84, čl. 65

¹³² Pius XI. Encyklika *Quadragesimo anno*, str. 84 čl. 64. IN: Sociální encykliky

¹³³ Tamtéž, str. 89, čl. 85

o sobě špatnou“, je pouze třeba vymezit se vůči jejím neblahým důsledkům. K oněm negativním důsledkům patří zejména pohrdání lidskou důstojností, zničení volné soutěže a nastolení „hospodářské diktatury“, což vede ve svém důsledku k boji o moc jak na poli ekonomickém, tak na poli politickém. Varuje před použitím ekonomické síly při řešení mezinárodních politických konfliktů.

Dále rozepisuje dva směry v socialismu: radikální socialismu neboli komunismus striktně odmítá a odsuzuje, umírněnější socialismus sice přijímá s o něco větší schovávavostí, dokonce tvrdí, že se přibližuje požadavkům křesťanských reformátorů, nicméně ani s touto variantou se neztotožňuje: *„Ať již se socialismus chápe jako učení nebo jako dějinná skutečnost nebo jako hnutí, pokud zůstává opravdu socialismem, i když udělal výše zmíněné ústupku pravdě a spravedlnosti, zůstává neslučitelný s učením katolické církve: to by musel přestat být socialismem: jeho pojetí společnosti je totiž od křesťanské pravdy naprosto odlišné“*.¹³⁴

V poslední části nazvané **Mravní obnova**, jde v první řadě o mravní obnovu v křesťanském duchu jako pastorační výzvu církve. Pokud nedojde k mravní obnově, tak reforma institucí by byla stavěna na „*uhýbavém písku*“. ¹³⁵ Cíl mravní obnovy spočívá hlavně v návratu ke křesťanským zásadám a křesťanskému životu, hlavně je nutné obnovení hospodářství v křesťanském duchu. Předložené návody, jak postupovat, se týkají především vyškolení laiků, kteří budou v zaměstnáních šířit Kristovu lásku.

Reakce na uveřejnění a přínos encykliky Quadragesimo anno byly ponejprve rozporuplné. Bezprostřední ohlas nebyl nikterak nadšený, dokonce byla v některých kruzích obviněna z šíření kapitalismu. V různých státech světa byla Quadragesimo anno přijata zcela odlišně. Nutno na její obhajobu podotknout, že encyklika vyšla těsně před druhou světovou válkou a tak dějinné události té doby poněkud zastínily její význam a důležitost. Po skončení válečných katastrof a návratu ke křesťanskému způsobu života encyklika zpětně doznala svého velkého významu. ¹³⁶

6.1.8 Encyklika Pacem in terris- papež Jan XXIII. (1963)

¹³⁴ Tamtéž, str. 99, čl. 117

¹³⁵ Tamtéž, str. 102, čl. 127

¹³⁶ Srov. ARZENBACHER, A. Křesťanská sociální etika, úvod a principy, str. 148

Pacem in terris, s podtitulem „O míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě“ je encyklika papeže Jana XXIII. vydaná dne 11. dubna 1963. Je jednou z nejslavnějších encyklik 20. století a posledním velkým počinem Jana XXIII., který necelé dva měsíce po jejím vydání zemřel. Bývá označována jako nejdůležitější encyklika tohoto papeže.

Z pohledu lidských práv je encyklika významná především tím, že vystoupila ze stínu defenzivní a vnitřně orientované politiky Pia XII. A přijímá poselství Všeobecné deklarace lidských práv. Též na církevní půdu vnáší pojem univerzality lidských práv.¹³⁷

Jasný a srozumitelný text a optimistický tón celé encykliky vzbudil u katolíků i nekatolíků živý ohlas. Tato tzv. „mírová encyklika“ se zabývá vztahy mezi lidmi a stávající politickou situací. Zdůrazňuje nutnost dodržování lidských práv i povinností a říká, že konflikty se mají řešit jednáním a nikoliv válkou. Požaduje zákaz jaderných zbraní, ukončení závodů ve zbrojení a zahájení odzbrojovacího procesu pod mezinárodní kontrolou. Dále odmítá násilí jakéhokoliv druhu, staví se proti diskriminaci, naopak vyzývá k toleranci.

Ve svém úvodu papež pojmenovává příčinu všech mezilidských nesvár: „Znamení řád vesmíru je v podivném rozporu s nepořádkem, který vládne mezi lidmi a mezi národy, jako by se jejich vzájemné vztahy nemohly řídit jinak než násilím.“¹³⁸ Mylné názory však vedou často k omylu: mnozí se domnívají, že vztahy mezi jednotlivci a státem, k němuž příslušejí, lze uspořádat podle týchž zákonů, jimiž lze vládnout nad vesmírnými silami a živly, které nejsou nadány rozumem. Avšak zákony, jimiž se řídí lidské vztahy, jsou zcela jiného druhu a je třeba objevovat je tam, kam je vepsal Původce všech věcí, to jest v lidské přirozenosti.¹³⁹ Právě lidská přirozenost je ta, která dává člověku nezczizitelná práva a povinnosti.

Mezi lidskými právy vypočítává právo na život a na jeho důstojnou úroveň, na tělesnou nedotknutelnost, na nutné a dostatečné prostředky k důstojnému způsobu života (především obživa, ošacení, bydlení, odpočinek, lékařská péče a nezbytné sociální služby). Každý člověk má proto právo na zabezpečení pro případ nemoci, pracovního úrazu či nemoci z povolání, dále vdovství, stáří, nezaměstnanosti a pro případ, že byl bez svého zavinění připraven o věci potřebné k životu.¹⁴⁰ V odstavci „*Práva vztahující se k hodnotám mravním a kulturním*“¹⁴¹ zdůrazňuje nutnou potřebu člověka podílet se na kulturních statcích, které nesmí být bráněno.

¹³⁷ Srov. Tamtéž, str. 63

¹³⁸ Pacem in terris, encyklika Jana XIII. IN: Sociální encykliky, str. 181-182, čl. 4

¹³⁹ Pacem in terris, encyklika Jana XIII. IN: Sociální encykliky, str. 182, čl. 6

¹⁴⁰ Srov. Tamtéž, str. 183-184, čl. 11

¹⁴¹ Tamtéž, str. 184, čl. 12 a 12

V odstavci „*Právo uctívat Boha podle správně poučeného svědomí*“¹⁴² hovoří o náboženské svobodě. Každý člověk má právo na to, zvolit si náboženství a projevovat se nábožensky jak soukromě, tak i veřejně. Člověk má dále „*Právo na svobodnou volbu vlastního životního stavu*“,¹⁴³ jak hovoří další odstavec. Zde papež zmiňuje důležitou větu, se kterou by jistě souhlasili i sociologové a to tu, že základ společnosti tvoří rodina. Pouze rodině pak přináleží právo vychovávat svoje děti. Se svobodnou volbou stavu pak souvisí i svobodné rozhodnutí se pro celibát. Dále papež vytyčuje „*Práva v oblasti hospodářské*“¹⁴⁴, „*Právo schromažďovací a sdružovací*“¹⁴⁵, „*Právo na svobodu pobytu a pohybu*“¹⁴⁶ a v posledním odstavci první části zmiňuje „*Politická práva*“.¹⁴⁷

Zároveň s právy ovšem encyklika mluví o nemenším výčtu povinností člověka, kterým je věnována kapitola „*Povinnosti*“¹⁴⁸ člověk má podle ní „povinnost starat se o zachování vlastního života; jeho právo na důstojný způsob života se pojí s povinností žít důstojně; a právo na svobodné hledání pravdy s povinností pronikat do pravdy stále hlouběji.“¹⁴⁹

Ve druhé části opět zdůrazňuje nutnost rozvíjení „*Obecného blaha*“.¹⁵⁰ Obecné blaho je cíl, ke kterému má směřovat veškeré činění státní správy a lidské společnosti. Je to ideální prostředí pro život. Vládnoucí třída musí vydávat pouze taková nařízení, „*aby byla nejen právně a formálně v pořádku, nýbrž aby též měla za cíl obecné blaho, nebo k němu alespoň přispívala.*“¹⁵¹ Mimo obecné blaho, je „*Povinnost veřejné moci podporovat osobní práva*“¹⁵² Na tomto místě encyklika zdůrazňuje, že při uplatňování svého práva nesmí být zasahováno do práv druhého člověka, rovněž při hájení svých práv je třeba dát pozor na to, aby tím nebylo zabráněno plnit druhému člověku své povinnosti. Představitelé státu musí usilovat o vytváření takových podmínek, aby každý občan mohl bez problémů uplatňovat svoje práva i povinnosti. Občané ve fungujícím státě musí mít nárok na určitou kvalitu života, kterou jim zajistí infrastruktura a sociální systém a služby. Je třeba, aby se stát podílel na rozvoji stavby silnic, bydlení, škol, zdravotních a rekreačních zařízení. Je nutná rovněž existence pojišťoven.

¹⁴² Tamtéž, čl. 14

¹⁴³ Tamtéž, str. 185

¹⁴⁴ Tamtéž, str. 185, čl. 18-22

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 186, čl. 23-24

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 186, čl. 25

¹⁴⁷ Tamtéž, str. 187, čl. 26-27

¹⁴⁸ Tamtéž, str. 187

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 187, čl. 29

¹⁵⁰ Tamtéž, str. 194, čl. 53-54

¹⁵¹ Tamtéž, str. 194, čl. 53-54

¹⁵² Tamtéž, str. 196, čl. 63-64

Je podporována „*Účast občanů na veřejném životě*“¹⁵³, která odpovídá uplatnění jejich lidské důstojnosti. Encyklika vyzývá věřící, aby vstupovali do politiky a občansko-společenských aktivit, aby více dbali na soulad svých činů se svojí vírou a vnášeli do mezilidských vztahů více porozumění.

Ve třetí části, která se zabývá „*Vztahy mezi státy*“¹⁵⁴, se rozebírají v samostatných odstavcích pojmy jako je *Pravda, Spravedlnost, činná solidarita, práva a povinnosti států*.

V části týkající se mezinárodní politiky encyklika postuluje, že vztahy mezi státy musí být uspořádány podle zásad spravedlnosti, což vyžaduje uznávat vzájemná práva a zároveň plnit vzájemné povinnosti. V kapitole „*Otázka politických uprchlíků*“¹⁵⁵, mluví o povinnosti chránit politické uprchlíky a (je-li to možné) přijmout je na svém území a umožnit jim začlenění do společnosti. Státníci tedy mají, pokud je to možné uprchlíky přijmout a poskytnout jim azyl. Při začleňování do společnosti je nutné, aby politickým uprchlíkům byla zachována osobní důstojnost a jejich základní lidská práva. Jak tomu lidská práva odpovídají, každému je dovoleno, pokud se ve svém státě cítí utiskován, odejít do jiného státu, kde bude mít lepší podmínky k životu a bude se moci lépe postarat o sebe a svojí rodinu. V článku číslo 108 papež chválí úsilí mezinárodních organizací, kde věnují problematice uprchlíků velké úsilí.

V kapitole nazvané „*Odzbrojení*“¹⁵⁶, kritizuje aktivitu hospodářsky vyspělých zemí ve prospěch zbrojení. Zbrojení má za následek produkci velkého množství ničivých zbraní. To spěje k tomu, že občané jsou nuceni žít neustále v atmosféře strachu. „*Proto spravedlnost, moudrost a smysl pro lidskou důstojnost naléhavě žádají, aby horečné závody ve zbrojení byly zastaveny a aby konečně všichni dospěli k dohodě o náležitém odzbrojení se vzájemnou a účinnou kontrolou.*“¹⁵⁷ Závody ve zbrojení, také odčerpávají příliš velký podíl prostředků, které potom chybí v boji s chudobou, se kterou se potýká velká část světa. Opravdový mír bude zajištěn pouze tehdy, bude-li založen na pravdě, vybudován na zásadách spravedlnosti, ožívován láskou a uskutečňován ve svobodě. Mluví též o potřebě ustanovení celosvětové politické moci nadřazené jednotlivým státům, která ale musí vzniknout na bázi dohody, nikoliv jako vnucená silnějšími státy státům slabším.

¹⁵³ Tamtéž, str. 199, čl. 73-74

¹⁵⁴ *Pacem in terris*, encyklika Jana XIII. IN: Sociální encykliky, str. 201

¹⁵⁵ Tamtéž, str. 206, čl. 103-108

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 206, čl. 109-120

¹⁵⁷ Tamtéž, str. 207, čl. 112

Pro zajištění trvalého míru je nutná dlouhodobá spolupráce s Organizací spojených národů. OSN se ostatně věnuje kapitola „OSN a lidská práva“.¹⁵⁸, ve které Jan XIII. chválí deklaraci lidských práv jako významný počín této organizace. Jan XXIII. zakončil kapitolu o světovém společenství následujícím přáním: „*Snažně si přejeme, aby Organizace spojených národů byla schopna jak svou strukturu, tak i prostředky, které má k dispozici, více a více uzpůsobovat svým velkým a šlechetným úkolům. Kéž co nejdříve nadejde doba, kdy tato organizace bude moci účinně chránit osobní práva; práva pramenící přímo z osobní důstojnosti, a proto práva všeobecně platná, neporušitelná a neproměnná; a to tím spíše, že se dnes lidé aktivně účastní politického života ve svém státě, a proto se také stále více zasazují o záležitosti všech národů a stále více si uvědomují, že jsou živými údy světové lidské rodiny.*“¹⁵⁹

Dodnes lze *Pacem in terris* považovat za jakousi katolickou chartu lidských práv, vycházejí z ní i další dokumenty pozdějších papežů, a jistou inspiraci v ní nacházejí i dokumenty 2. vatikánského koncilu. Jak se hovoří Jakub S. Trojan: „*Encyklika Jana XIII. Pacem in terris obsahuje katalog lidských práv. Je to první systematické prohlášení církve o lidských právech. Nové je nejen systematické zpracování lidských práv v rámci sociálního učení římskokatolické církve, ale i to, že je neformuluje proti světu, ale v duchu aggiornamenta (přizpůsobení se) světu.*“¹⁶⁰

7. II. Vatikánský koncil

Jeho předchůdcem byl První vatikánský koncil, který se konal v letech 1869-1870. Konal se krátce, jelikož byl přerušen v důsledku Prusko-francouzské války. Následkem toho byla dokončena jen debata o roli papeže, významný počín I. Vatikánského koncilu byl definování primátu papeže a jeho neomylnosti. Zkoumání pastoračních a dogmatických otázek týkajících se celé církve se dokončit nepodařilo. Tento úkol zůstal až na Druhý vatikánský koncil.

Druhý vatikánský koncil bylo shromáždění více než 2 500 katolických biskupů na dosud posledním ekumenickém koncilu, které svolal papež Jan XXIII. (1958–1963) a jež zasedalo v

¹⁵⁸ Tamtéž, str. 214

¹⁵⁹ Taméž, str. 214, čl. 144

¹⁶⁰ TROJAN, Jakub S. *Idea lidských práv v české duchovní tradici*, str. 93

letech 1962–1965. Jan XXIII., vlastním jménem Angelo Roncalli, byl zvolen ve svých šestasedmdesáti letech. Ačkoli měl - alespoň z pohledu některých kardinálů - být i vzhledem ke svému věku pouze papežem na přechodné období, tři měsíce po svém zvolení šokoval záměrem svolat obecný sněm katolické církve do Vatikánu.¹⁶¹ Koncil byl přes papežův špatný zdravotní stav zahájen v roce 11. Října 1962 a ukončen za pontifikátu Pavla IV. 8. prosince 1965. Z Československa se koncilu zúčastnili Josef kardinál Beran (jen čtvrté zasedání), Róbert Pobožný (kromě prvního zasedání), Eduard Nécsey, Ambróz Lazík a František Tomášek (všechna čtyři zasedání).

Jan XXIII. se přesvědčil, že koncil nebude pouze svrchovaně vnitrocírkevní záležitostí. Svůj záměr jednat na koncilu zejména o vztahu církve ke světu tedy musel doplnit diplomatickým prohlášením, že koncil se zdrží politických debat a závěrů. Díky této formulaci se podařilo přesvědčit i diktátory komunistického východu, aby alespoň část episkopátu na jednání připustili. Toto se jedná hlavně zástupců protestantských a pravoslavných církví. Druhý Vatikánský koncil významně ovlivnil vztah katolické církve k nekatolickým církvím a vůbec k nekřesťanským náboženstvím, vyjádřil se ke slavení liturgie, k hromadným sdělovacím prostředkům či k problematice školství.¹⁶² Nejdůležitější záměr koncilu však byl přiblížit život církve okolnímu světu, aneb jak praví Karl Rahner, teolog a účastník koncilu: „*Chtěl být koncilem péče církve o lidi. Je tedy pochopitelné, že nepovažoval za nutné, aby podobně jako většina dřívějších koncilů, včetně Prvního vatikánského, odmítal moderní omyly formou anatematismů, poněvadž to vždy působí dojmem, že se neodmítají omyly, nýbrž odsuzují ti, kteří se mýlí.*“¹⁶³

V padesátých letech 20. století byl patrný výrazný odklon římskokatolického a biblického učení od scholastiky a lpění na starých dogmatech a doslovném výkladu biblického textu začalo vyznívat do ztracena. Koncil se již nesl v duchu nového liberalismu, který pocházel od teologů, jako byli Yves Congar, Karl Rahner a John Courtney Murray. Ti směřovali k propojení moderních lidských prožitků s křesťanským dogmatem. Oproti tomu řada dalších teologů, jako např. Josepha Ratzinger a Henri de Lubac, se zase snažili o obrodu prostřednictvím lepšího pochopení Písma (posvátných textů) a raných křesťanských církevních otců. Koncil čelil velkým společenským změnám, zapříčiněným politickými, sociálními, ekonomickými a technickými změnami, úbytku věřících a odmítání víry v

¹⁶¹ Srov. BÜHLMANN, W. Jan XXIII. – zápas za budoucnost církve. Praha: Vyšehrad, 1997, str. 127-128.

¹⁶² PESCH, O.H. Druhý vatikánský koncil 1962 - 1965. Praha: Vyšehrad, 1996.

¹⁶³ RAHNER, K. Všeobecný úvod k dokumentům 2. vatikánského koncilu. In Dokumenty II. vatikánského koncilu. 2002, s. 17.

důsledku materialistických filosofii. Po století, kdy církev vůči světu vystupovala jako společenství, jehož se nedotýkají vnější problémy, a kdy si udržovala svou honosnost vyplývající z politické i hospodářské síly, koncil světu představil církev „*chudou a pokornou, a proto svobodnější a energičtější, nevázanou na mocné a bohaté tohoto světa, slovem, církev podobnější chudému a pokornému Kristu. Nevolí chudobu jen proto, že široké vrstvy lidí, často zbídačené a vykořisťované mocnými a bohatými, by mocnou a bohatou církev nepřijaly; nevolí ji jen proto, aby ve světě, který si udělal z bohatství svůj ideál, vydávala svědectví evangelické chudoby; volí ji hlavně proto, aby se více připodobnila Kristu, a tak hlouběji vnikla do tajemství Vtělení, které je podle sv. Pavla tajemstvím Kristova zmaření a ponížení (Flp 2,7-8).*“¹⁶⁴

7.1 Přínos koncilu ohledně lidských práv a změna postoje

Je nutné poznamenat, že Druhý vatikánský koncil byl koncilem svobody a opravdového dialogu církve se světem, pro svůj přínos v této oblasti byl nazván také jako pastorační. Jan XXIII., pro svůj záměr jednat na koncilu zejména o vztahu církve ke světu, se musel zavázat diplomatickým ujištěním, že se koncil bude zdržovat politických diskusí. Díky této formulaci se podařilo přesvědčit i diktátory komunistického východu, aby alespoň část episkopátu na jednání připustili.¹⁶⁵ Toto se týkalo především zástupců protestantských a pravoslavných církví. *Závazek, že koncil se nebude vyjadřovat ke konkrétním formám politického uspořádání, umožnil koncilním Otcům formulovat obecnou nauku o vztahu církve k veřejné moci a dokumenty tak nepřijaly styl krátkodobých konkrétních deklarací k individuálním problémům. Tento závazek v tichosti respektoval i Pavel VI., který byl zvolen v roce 1963 papežem po smrti Jana XXIII. a dal podnět k pokračování koncilního jednání.*¹⁶⁶

Vydaným textům předcházela debata o hrozbách války, držení jaderných zbraní, bezpečnostních záruk od mezinárodních organizací a podobně. Každý z účastníků přitom pochopitelně do debaty vnášel zkušenost daného církevního společenství v tom či onom regionu světa.¹⁶⁷

¹⁶⁴ SKALICKÝ, K. Radost a Naděje. Str. 253

¹⁶⁵ Srov. BREINDL, F.

¹⁶⁶ Tamtéž, str. 66

¹⁶⁷ Srov. SKALICKÝ. Radost a naděje. str. 189-204.

Na II. vatikánském koncilu také došlo k uznání mezinárodních institucí, ochraňujících lidská práva. Jedna z významných postav koncilu, kardinál Ottaviani prohlásil: „*Myšlenka bratrství lidí, která oživuje mezinárodní právo je rovněž uznávána jako zásada vývoje vhodného k zajištění postupného organizování národů v nynějším období světového plánování. Lidé si musí být rovni v důstojnosti, aby mohli být vpravdě považováni za bratry, neboť řád ve světě spočívá na tomto požadavku. Mezinárodní právo rovněž ospravedlňuje koncepci světové republiky federálního typu, která je schopna trvale zajistit mír mezi národy.*“¹⁶⁸

V USA byl velkým propagátorem náboženské svobody jezuita John Murray, který sehrál také na koncilu velkou roli při její obhajobě. Náboženskou svobodu vnímal jako velkou příležitost pro církev. Na koncilu stanul v roli poradce kardinála Spellmana a jednoho ze spoluautorů *Diginitatis humanae*. Také polský biskup Karol Wojtyła, pozdější papež Jan Pavel II. se na koncilu dostal ke slovu. Měl zde celkem 24 příspěvků, z nichž se 5 příspěvků týkalo náboženské svobody. Význam deklarace *Diginitatis humanae* ocenil i 15 let po jejím vydání ve své encyklice *Redemptor Hominis* (1979): „*Je jisté, že omezování náboženské svobody jednotlivců a společenství nepatří jen mezi bolestné lidské zkušenosti, nýbrž zasahuje především i samu důstojnost člověka, nezávisle na jeho náboženském vyznání či světovém názoru. Omezování náboženské svobody a její porušování je v rozporu s lidskou důstojností a s objektivními lidskými právy. (...) V tomto případě jde nepochybně o radikální nespravedlnost vůči tomu, co je obzvláště hluboko vštípeno člověku a co je skutečně lidské. Vždyť dokonce i sama nevěra, nedostatek náboženského citění a ateismus jsou jako lidské jevy pochopitelné jen ve vztahu k náboženství a víře. Je proto těžké přijmout třeba i jen z "čistě lidského hlediska" stanovisko, podle něhož pouze ateismus má občanské právo ve veřejném a společenském životě, zatímco věřící, jaksi ze zásady, jsou sotva trpěni, anebo se s nimi jedná jako s občany nižší třídy, či dokonce – i to se již stalo – jsou zcela zbaveni občanských práv.*“¹⁶⁹

7.2 Dokumenty II. Vatikánského koncilu

Koncil vydal celkem 16 dokumentů. Z hlediska problematiky lidských práv jsou nejdůležitější deklarace „*Diginitatis humanae*“ a pastorální konstituce o církvi v dnešním světě „*Gaudium et spes*“. Důležitá je též deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím „*Nostra aetate*“, která vyjadřuje poměr katolíků k největším nekřesťanským náboženstvím, vyzývá k

¹⁶⁸ Srov. citaci kardinála Ottavianiho In DE LA CHAPELLE, Církev ..., str. 73.

¹⁶⁹ JAN PAVEL II. *Redemptor hominis*, čl. 12.

bratrství s jejich věřícími a nabádá k vytvoření prostředí tolerance a dohledu nad možností svobodně své náboženství vyznávat. Odlesk tohoto étosu náboženské svobody je patrný i v dalších dokumentech, např. dekretu o ekumenismu *Unitatis redintegratio*, dekretu o misijní činnosti církve *Ad gentes* a dalších.¹⁷⁰

Deklarace „*Dignitatis humanae*“ a pastorální konstituce o církvi v dnešním světě „*Gaudium at spes*“ měly být podle původního plánu součástí jedné konstituce, nakonec se však koncilní Otcové rozhodli věnovat náboženské svobodě vlastní prostor.¹⁷¹

7.3 Konstituce *Gaudium et spes*

Gaudium et Spes, v překladu *Radost a naděje*, je pastorální konstituce „o církvi v dnešním světě“. Je jedním z dokumentů Druhého vatikánského koncilu a považuje se za dokument nejdůležitější. Především se snaží odrážet pastorační záměr sněmu. Při dodržení svých naukových zásad si klade za cíl vyjádřit vztah církve k dnešnímu světu a člověku.¹⁷² Snažil se postihnout všechny závažné kapitoly současné lidské existence, vyjádřit a pojmenovat současné problémy světa. Konstituce jako taková je jednou ze dvou, které se během projednávání velmi významně odlišily od předkoncilních návrhů. Než byla přijata, byla konstituce vypracována celkem v osmi zněních a konečná podoba se od prvních velmi liší. Její text se po úpravách vymanil z příliš filosofického znění a z používání dosud obvyklých termínů, které však aktuální hrozby dostatečně nevystihují.¹⁷³ Ani projednávání této konstituce nebylo jednoduché, vzhledem k jejímu širokému záběru, různosti zájmových skupin, vývoje celého koncilu a také skutečnosti, že církev nikdy předtím nechystala takto obsáhlou reflexi vnějšího světa, nadto neznámou formou pastorální konstituce, lze říci, že koncilní proces zde byl jedním z nejsložitějších.¹⁷⁴

Za počáteční impuls k sepsání je považováno poselství koncilních otců celému světu ze dne 20. října 1962. První schéma vypracované na jaře 1963 se na koncilu nedostalo k projednávání. Znění tedy bylo pod vlivem kardinála Suenense z Mechelen přepracováno, avšak dopadlo stejně jako minulé. Lépe přijat byl až návrh z jara 1964, který se transformoval do tzv. schématu 13. O tom se začalo mluvit v říjnu a listopadu 1964. Jeho znění se pak nadále diskutovalo a upravovalo až do posledního osmého znění. K závěrečnému hlasování došlo 7. prosince 1965 a konstituce byla schválena poměrem hlasů 2309 ku 75 (7 se zdrželo).

¹⁷⁰ Srov. Tamtéž, str.

¹⁷¹ Srov. PESCH, O.H. Druhý ..., str. 117-134.

¹⁷² Srov. PESCH, Druhý... Str. 178

¹⁷³ Srov. SKALICKÝ, *Radost a Naděje*, Str. 208

¹⁷⁴ Srov. PESCH. Druhý ..., s. 306-307.

Konstituce zejména vytyčuje vztah mezi církví a okolním světem. Církev se nechce uzavírat sama do sebe, ale otevřít se světu. Problémy světa jsou i problémy církve. To deklarují už první slova konstituce: „*Radost a naděje, smutek a úzkost lidí naší doby, zvláště chudých a všech, kteří nějak trpí, je i radostí a nadějí, smutkem a úzkostí Kristových učedníků*“¹⁷⁵

Konstituce světu sděluje, že jednou z nejhorších forem porušování lidských práv je válka. K jejím původcům se vyjadřuje takto: „K budování míru je především zapotřebí, aby se vykořenily mezi lidmi příčiny nesvárů, které podceňují války; jsou to zvláště nespravedlnosti. Nemálo jich pochází z velkých hospodářských nerovností nebo i ze zanedbání nutné pomoci.

Jiné vznikají z panovačnosti a z opovrhování lidmi, a zkoumáme-li hlubší příčiny, z lidské závisti, nedůvěry, pýchy a jiných sobeckých vášní. Jelikož člověk nemůže snášet tolik zlořádů, plyne z toho, že i když právě nezuří válka, je svět neustále zmítán rozbroji a násilnostmi. Stejná zla se také vyskytují mezi národy. Aby se tato zla přemohla nebo se jim předešlo, aby se potlačily bezuzdné násilnosti, je naprosto nutné, aby se stále zlepšovala spolupráce a koordinace mezinárodních institucí a neúnavně se podněcovalo vytváření orgánů pracujících pro mír“¹⁷⁶.

Díky tomuto myšlenkovému posunu koncil upozorňuje na nebezpečí náhlé změny sociálních struktur a technického pokroku. „V mnoha případech je naléhavě nutná reforma hospodářských a sociálních struktur. Je však třeba mít se na pozoru před ukvapeně navrženými technickými řešeními, v první řadě před těmi, která člověku sice poskytují hmotné výhody, ale zároveň jsou na překážku jeho duchovní povaze a prospěchu. Neboť nejen z chleba žije člověk, ale z každého slova, které vychází z Božích úst (Mt 4,4). Kterákoli část lidské rodiny nese v sobě a ve svých nejlepších tradicích jakousi část duchovního pokladu, který Bůh světil lidstvu, i když mnozí nevědí, odkud pochází.“¹⁷⁷ Tento myšlenkový posun varoval před unáhlenou změnou sociálních struktur a technického pokroku: „V mnoha případech je naléhavě nutná reforma hospodářských a sociálních struktur. Je však třeba mít se na pozoru před ukvapeně navrženými technickými řešeními, v první řadě před těmi, která člověku sice poskytují hmotné výhody, ale zároveň jsou na překážku jeho duchovní povaze a prospěchu. Neboť nejen z chleba žije člověk, ale z každého slova, které vychází z Božích úst (Mt 4,4). Kterákoli část lidské rodiny nese v sobě a ve svých nejlepších tradicích jakousi část

¹⁷⁵ Konstituce *Gaudium et spes*, str. 183, čl. 1

¹⁷⁶ Srov. SKALICKÝ. *Radost a naděje*. str. 287-297., srov. též GS, str. 258 čl. 83

¹⁷⁷ GS, čl. 86

duchovního pokladu, který Bůh svěřil lidstvu, i když mnozí nevědí, odkud pochází“.¹⁷⁸

První část a kapitola první „Církev a povolání člověka“ a „Důstojnost lidské osoby“ má vyložit jakou důstojnost má lidská osoba a jaký osobní a společenský úkol má ve světě plnit. Vyjadřuje se k ateismu, rozebírá jeho kořeny a formy.

Kapitola druhá „Lidské společenství“ osvětluje mimo jiné pojem obecného blaha. Rozvoj obecného blaha je zásadní pro směřování celého lidského společenství. Koncil ho definuje jako „souhrn podmínek společenského života, které jak skupinám, tak jednotlivým členům dovolují úplnější a snazší dosažení vlastní dokonalosti“. Obecné blaho musí být cílem jakéhokoli směřování lidské společnosti. Jak dále uvádí Karel Skalický: „*koncil žádá v tomto článku nejenom změnu smýšlení, ale i rozsáhlé změny společnosti, které považuje za nezbytné. Z toho je vidět, že se nehlásí k žádnému zásadnímu konservatismu. Církev není moc, která by chtěla být v tomto světě zárukou pro udržení stávajících pořádků.*“¹⁷⁹ Dále hovoří GS o obecném blahu jako o „proměnlivé veličině“¹⁸⁰ : „Výkon politické moci se ve společenství jako takovém i ve státních institucích musí vždycky provádět v mezích mravního řádu, k dosažení obecného blaha – chápaného dynamicky – a podle právního řádu, který je nebo bude řádně ustanoven. Tehdy jsou občané vázáni ve svědomí k poslušnosti. Z toho vyplývá odpovědnost, důstojnost a význam těch, kteří vládou.“¹⁸¹ V článku, který pojednává o obecném blahu, je patrná inspirace myšlením Jana XXIII. „*Obecné blaho má tedy v praxi fungovat jako měřítko společenských konvencí a ustanovení a vymezuje křesťanům hranici mezi povinnostmi aktivní spolupráce a legitimním odporem. Zároveň činí obecné blaho nadřazeným utilitaristickým popisům a zneužívání tohoto pojmu pro krátkodobé politické cíle či manipulaci s lidmi.*“¹⁸²

Kapitola třetí „Lidská činnost ve světě“ popisuje mimo jiné hodnotu a řád lidské činnosti a lidskou činnost narušenou hříchem.

Kapitola čtvrtá „Úkol církve v dnešním světě“ řeší a popisuje vzájemný vztah mezi církví a světem, mluví o pomoci, již se dostává světu od církve i prostřednictvím všech věřících.

¹⁷⁸ Gaudium et Spes, čl. 86

¹⁷⁹ SKALICKÝ. Radost a naděje. Str. 267.

¹⁸⁰ Srov. BREINDL, F. Str.75

¹⁸¹ Gaudium et spes, čl.74.

¹⁸² BREINDL, F. Str. 75

Druhá část „Některé naléhavější problémy“ je pak věnována konkrétním problémům dnešního světa, jak je vidí církev.

Kapitola první „Jak podpořit důstojnost manželství a rodiny“ se dotýká otázek důstojnosti manželství a rodiny, staví se proti potratům jako možnosti regulace porodnosti.

Kapitola čtvrtá „Život politického společenství“ se vyjadřuje k současnému veřejnému životu a k cíli politického společenství. V tomto smyslu je nejdůležitější článek č. 75, který se vyjadřuje ke spolupráci občanů na veřejném životě. Vyslovuje se pro takové uspořádání státu, jež dává jeho občanům možnost aktivně zasahovat do jeho směřování, svobodně se k němu vyjadřovat a kroky státních autorit kontrolovat. Taková společnost je možná pouze za určitých podmínek. Pro jednotlivce i struktury žádá toto: *„volební povinnost, politickou angažovanost, občanskou a politickou výchovu a osobní kvality nutné pro ty, kdo mají politickou odpovědnost. Pokud jde o struktury, je nutný pozitivní právní řád, jenž by určil státní orgány, rozdělil a vymezil jejich funkce a kompetenci a zavedl nezávislou ochranu práv všech členů politického společenství. Kromě toho je zapotřebí, aby vládní činitelé zachovali vzhledem k rodinám, k sociálním a kulturním skupinám a k nižším společenským útvarům a institucím zásadu subsidiarity“*.¹⁸³ Pojem subsidiarita a obecné blaho spolu se solidaritou tvoří základní stavební kameny pro katolickou sociální nauku. Důležitost výpovědi čtvrté kapitoly dokladuje i následující citace: *„Koncilní text vyjadřuje skoncování s katolickým pojetím státu v 19. století, jež si dovedlo představovat stát a církev pouze v hierarchické strukturovanosti, s dobrým sousedstvím suverénů. Rozhodující moment v poměru ke státu spatřuje koncilní text v tom, že církev je znamením a záštitou transcendence lidské osoby. Jasně řečeno: člověk nenáleží státu. Na této linii si církev nárokuje úřad strážce. A právem! Střeží přitom nikoli stát či politiky na způsob nějakého ústavního soudu, nýbrž střeží lidi napomínajícím a kritickým slovem, když se politický systém snaží vniknout do nedotknutelného prostoru lidské důstojnosti. A to se, jak známo, nemusí dít pouze na způsob diktátorského násilí. Tím více je třeba dbát na to, aby rozumná a plodná spolupráce mezi církví – přesněji: mezi církevní autoritou – a státem nacházela vždy ze strany církve hranici v nezávislosti a svobodě pronést kdykoli kritické slovo, i kdyby ji to mělo stát ulehčující privilegia.“*¹⁸⁴

¹⁸³ SKALICKÝ. Radost a naděje. Str. 289.

¹⁸⁴ PESCH, Druhý vatikánský koncil, Str. 328-329

Kapitola pátá „Mír a společenství národů“ varuje před nebezpečím válek. Válka je jedním z nejhrubších druhů porušování lidských práv. Je zde cítit jednak myšlenkové dědictví Jana XXIII. a encykliky *Pacem in terris*, jednak je tato kapitola ovlivněna závody ve zbrojení, nebezpečím jaderných zbraní a „studenou válkou“ vůbec, což bylo dáno dobou, ve které se konal. Kapitola není tedy psaná v duchu ochrany lidských práv jednotlivce, ale spíše v perspektivě předcházení válce a ochrany míru. Odsuzuje závody ve zbrojení a přeje si, aby byly války v budoucnu zcela zakázané, jakkoliv si uvědomuje, že to zatím není možné: *„Je tedy zřejmé, že se musíme snažit všemi silami připravovat dobu, kdy bude možné mezinárodní dohodou jakoukoli válku naprosto zakázat. To ovšem vyžaduje, aby se ustavila celosvětová, všemi uznávaná veřejná autorita s účinnou mocí k zajištění bezpečnosti, spravedlnosti a úcty k právům pro všechny. Než se však bude moci tato žádoucí autorita ustavit, je zapotřebí, aby se dnešní nejvyšší mezinárodní grémia intenzivně věnovala hledání vhodnějších prostředků k dosažení společné bezpečnosti“*.¹⁸⁵ Zamezení války by měly napomoci mezinárodní akce. Pasáž o mezinárodní spolupráci hovoří o odstraňování příčin války, zejména hospodářských nerovností, ale i negativních vlastností jednotlivců i celého společenství, jako jsou pýcha, nenávisť, panovačnost a podobně.¹⁸⁶ *„Právě odstranění tohoto zla mohou podle koncilu napomoci mezinárodní instituce. V dalším článku dokument jmenuje potřeby lidí, nad nimiž by měly dohlížet – nikoli náhodou to jsou ty, o kterých hovoří například Všeobecná deklarace lidských práv jako o minimu náležejícímu každému obyvateli planety“*¹⁸⁷ Konstituce píše o důležitosti mezinárodních institucí, jako je například OSN, která má podle ní nezastupitelnou roli na poli ochrany lidských práv. Mezinárodní instituce na ochranu lidských práv jsou třeba všude tam, kde na vyřešení problémů nestačí tamní vláda, týká se to například pomoci rozvojovým zemím. Je tedy patrné, že koncil má k OSN velice kladný vztah a uvědomuje si jeho zásluh při řešení porušování lidských práv. *„K dosažení těchto cílů (prozkoumání a účinná realizace obecného blaha) se musí instituce mezinárodního společenství, každá svým způsobem, starat o uspokojování různých potřeb lidí jak v oblasti společenského života, do níž patří výživa, zdraví, výchova, práce, tak v některých zvláštních podmínkách, které mohou někde vzniknout: např. nutnost napomáhat celkovému povznesení rozvojových národů, mírnit útrapy uprchlíků roztroušených po celém světě nebo i pomáhat vystěhovalcům a jejich rodinám. Úkolem mezinárodního společenství je rozvoj harmonicky řídit a podněcovat, ale tak, aby prostředky, které jsou k tomu určeny, byly co nejúčinnější a zcela spravedlivé*

¹⁸⁵ Gaudium et spes, str. 256, čl. 82.

¹⁸⁶ Srov. SKALICKÝ. Radost a naděje. Str. 295;

¹⁸⁷ BREINDL, F.

rozdělovány. *At' se zakládají instituce schopné rozvíjet a usměrňovat mezinárodní obchod, zvláště s méně vyvinutými národy, a vyrovnávat nedostatky vyplývající z přílišné mocenské nerovnosti mezi národy. Takovéto uspořádání, spojené s technickou, kulturní a peněžitou pomocí, musí poskytovat národům usilujícím o rozvoj nezbytnou podporu k tomu, aby mohly docílit přiměřený růst své ekonomiky.*“¹⁸⁸ Velkou výpověď nám podávají výroky GS ohledně obecného blaha, rozvoji lidí a spravedlivé uspokojování jejich potřeb, dále řízení na principu subsidiarity. To všechno jsou věci, bez kterých není možné vybudovat společnost, ve které by nedocházelo k porušování lidských práv.

7.4 Deklarace o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*

Druhý Vatikánský koncil přijal 7. Prosince 1965 Deklaraci o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*. Klíčová formulace koncilu se nachází ve 2. Článku Deklarace: *„Tento vatikánský sněm prohlašuje, že lidská osoba má právo na náboženskou svobodu. Tato svoboda záleží v tom, že všichni lidé musí být prosti nátlaku jak ze strany jednotlivců, tak ze strany společenských skupin a jakékoli lidské moci, takže nikdo ani nesmí být donucován jednat v oblasti náboženství proti svému svědomí, ani mu nesmí být zabraňováno jednat podle svého svědomí soukromě i veřejně.*“¹⁸⁹ *Dignitatis humanae* zcela jistě vznikla z důvodu, aby zdůraznila zájem katolické církve na dodržování náboženské svobody. Vyplývá z toho, že porušování tohoto lidského práva je pro církve obzvláště zavrženíhodné, člověk zbavený tohoto práva strádá velmi nepříjemným způsobem. Deklaraci můžeme chápat jako vatikánskou snahu o posun náboženské svobody v hierarchii lidských práv.¹⁹⁰

Karl Rahner v předmluvě k českému překladu dokumentu uvádí: „Tématem deklarace není ani otázka pravdy, ani vztah jednotlivců k Bohu, ani bezprostředně svoboda v církvi. Tématem jsou spíše vztahy fyzických a morálních osob v lidské a politické společnosti a jejich poměr k veřejné moci v náboženských věcech.“¹⁹¹

¹⁸⁸ GAUDIUM ET SPES, čl. 84-86

¹⁸⁹ *Dignitatis humanae*, str. 564, čl. 2. IN: Dokumenty II. vatikánského koncilu

¹⁹⁰ Srov. BREINDL, F, Str. 68

¹⁹¹ RAHNER, K. Úvod k deklaraci o náboženské svobodě *Dignitatis humane*. In Dokumenty ... , str. 559-560.

Na přijetí deklarace se významně podílel kardinál Beran, který svým vystoupením na koncilu nemálo přispěl svou morální vahou k tomu, že Prohlášení o náboženské svobodě bylo koncilem přijato. Na toto přijetí naléhali především biskupové severoameričtí a biskupové ze zemí, kde demokraticko-horizontální systém byl už dobře zaběhnutý.¹⁹²

Dignitatis humanae lze nahlížet ze tří důležitých bodů. Jednak je to církevní přijetí ústavně garantované náboženské svobody jako základního lidského práva, které nesmí být nikomu upíráno. Za druhé žádala Dignitatis humanae náboženskou svobodu pro církve a třetí bod se týká výzev moderní společnosti a toho, jak na ně církev bude reagovat. Co se prvního bodu týče, koncil učí, že všichni lidé mají ze své přirozenosti nezcizitelné právo svobodně hledat náboženskou pravdu, žít, vyznávat své náboženské přesvědčení a vyhledávat svědectví své víře, aniž by jim v tom kdokoli bránil. Tento princip je zakotven v tom, že Bůh uznává hodnotu lidské osoby a zve člověka k dobrovolnému a nevnučenému přilnutí k náboženské pravdě. Akt víry je svou povahou svobodný a nelze ho vnutit ani přikázat.¹⁹³ Deklarace Dignitatis humanae tedy není dokumentem o nutnosti svobodného vyznávání katolické víry ve světě, ale pojednáním o přirozeném právu každého člověka hledat pravdu, které vychází

z důstojnosti jedince.¹⁹⁴

Dignitatis humanae je rozdělena do dvou částí a každá část do sedmi článků. První část je nazvána **Obecná nauka o náboženské svobodě**, druhá část se jmenuje **Náboženská svoboda ve světle zjevení**.

Článek 1 Hovoří o svobodě, která vyplývá z lidské důstojnosti. Díky tomu, že si lidé stále více a více uvědomují svojí důstojnost, žádají, aby mohli jednat podle vlastního úsudku.

Článek 2 Obsahuje prohlášení o náboženské svobodě. Zdůrazňuje nutnost zakotvení práva na náboženskou svobodu v právním řádu.

Článek 3 Každý člověk má nejen právo, ale i povinnost hledat svou náboženskou pravdu svobodným bádáním, vyučováním, přemýšlením, atd. Všechny příkazy Božího zákona pak člověk poznává prostřednictvím svého svědomí, v čemž se mu nesmí bránit, ani ve skutečích, které činí skrze své náboženské vyznání. Občanská moc, která se stará o obecné blaho má pak nad ochranou této svobody bdít.

¹⁹² Srov. SKALICKÝ, K. Lidská práva jako...str.

¹⁹³ Srov. Např. Dulles, Avery kardinál. Náboženská svoboda: Změna a vývoj. IN Teologické studie 1/2005, s.

¹⁹⁴ Srov. PESCH. Druhý ..., s. 297.

Článek 4 V každé společnosti, ve které se uplatňuje právo na náboženskou svobodu, je třeba ustanovit normy, které právo na náboženskou svobodu upravují. Je třeba, aby se ve společnosti zachovávala zásada osobní společenské odpovědnosti. Nesmí být porušována práva ostatních občanů, stejně jako společné blaho.

Článek 5 Každé rodině přísluší právo na svobodné uspořádání domácího náboženského života pod vedením rodičů. Rodiče mají také právo určit způsob náboženské výchovy svých dětí podle vlastního náboženského přesvědčení. Dětem nesmí být vnuceno vyučování, které se neshoduje s náboženským přesvědčením rodičů nebo způsob výchovy, z něhož je náboženské vzdělání úplně vyloučeno.

Článek 6 Obecné blaho společnosti je souhrn životních podmínek, s jejichž pomocí mohou lidé snáze dosáhnout své dokonalosti. Mezi tyto podmínky patří také náboženská svoboda. Tuto svobodu mají právo chránit občané, společenské skupiny, církve, každý sobě vlastním způsobem. Nejvíce se však o to má zasazovat státní moc zákony a jinými prostředky tak, aby občané měli možnost užívat náboženských práv a plnit náboženské povinnosti. Také se má státní moc postarat, aby rovnoprávnost občanů nebyla nikdy porušována z náboženských důvodů.

Článek 7 Právo na svobodu náboženství v lidské společnosti podléhá určitým normám, které ho upravují. Má být zachována mravní zásada osobní a společné odpovědnosti: jednotlivci i společenské skupiny mají mít na zřeteli práva jiných lidí, své povinnosti k jiným i ke společnému blahu. Se všemi je třeba jednat podle zásad spravedlnosti a lidskosti. Občanská společnost má právo chránit se proti zneužití pod záminkou náboženské svobody. Svoboda musí být člověku přiznána v co největším rozsahu a nemá být omezována, leda tehdy a v té míře, jak je to nutné.

Článek 8 Na jednu stranu hrozí lidem ztráta svobody rozhodování, ale na druhou stranu lidé pod záminkou svobody odmítají jakoukoli podřízenost a poslušnost. Je proto potřeba vychovávat lidi oddané mravnímu řádu, poslušné zákonité autority a milující pravou svobodu. Náboženská svoboda má tedy také sloužit k větší odpovědnosti ve společenském životě.

7.5 Lidská práva a právo na náboženskou svobodu na II. vatikánském koncilu, shrnutí

Druhý vatikánský koncil tedy znamenal pro chápání lidských práv značný posun. Je to patrné hlavně z celkového otevřeného postoje sněmu, který tím otevírá problematiku i do dalších oblastí, jako je narušování lidské důstojnosti, antisemitismus, genocida, diktatura, práva národů a menšin, nacionalismus, demografické problémy, občanský život a zodpovědnost, cenzura, deportace, zbrojení, mír, hospodářství a práce, solidarita, sociální jistoty a další problémové okruhy, s ideou a dodržováním všech lidských práv souvisejí.¹⁹⁵

Přitom koncil nevolí dřívější způsob odsuzujících výroků, naopak poprvé v církevní historii vyzval všechny (nejen) křesťany k rozjímání formou pastorální konstituce *Gaudium et spes*. Významné poselství sněmu je to, že v podstatě nemá výhrady k formulaci lidských práv takovým způsobem, jakým je formulovala OSN ve Všeobecné deklaraci lidských práv. Myšlenkový obrat, ke kterému ohledně lidských práv na II. vatikánském koncilu dochází (tj. komplexní přijetí lidských práv), je však jen zdnánlivý a nebyl by možný bez událostí, které mu ve světě předcházely a celkového vývoje směřování společnosti. Karel Skalický k tomu dodává, že velmi důležitým faktorem pro pochopení tohoto obratu je společenský kontext. Negativní výroky papežů ohledně lidských práv je nutné tedy chápat v tehdejší společenském kontextu.¹⁹⁶ Jelikož tehdejší chápání lidských práv bylo silně dobově a církevně- politicky podmíněné, nelze ona papežská prohlášení nahlížet veskrze negativně.

„Tak zvaný průmyslově rozvinutý euroatlantický svět byl společenským kontextem, který se hluboce lišil od toho kontextu, ve kterém myslel Pius VI., když odsuzoval Prohlášení práv člověka a občana jako obłudné.“¹⁹⁷

Právo na náboženskou svobodu nemělo na koncilu pouze zastánce, přestože deklarace *Dignitatis Humanae*, byla přijata poměrem hlasů 2308 proti 70 při 8 neplatných.¹⁹⁸ „*Tam bylo totiž ještě nemálo biskupů, kteří svou formací a svým srdcem lpěli na výdobytcích papežské revoluce a jejího aristokraticko-vertikálního systému i přesto, že tyto výdobytky už ubíhali do vytracena. Nevzali prostě na vědomí, že ve světě už převládá podstatně odlišný*

¹⁹⁵ Srov. BREINDL, F. Vztah... Str. 79

¹⁹⁶ Srov. SKALICKÝ, K. Lidská práva ve společenském kontextu jako hermeneutický problém. Křesťanská revue LXVIII, 1/2001, Str. 5-6.

¹⁹⁷ SKALICKÝ, K. Lidská práva ve společenském kontextu jako hermeneutický problém, str. 5

¹⁹⁸ Srov. RAHNER. Všeobecný úvod. In Dokumenty ..., str. 559

*system demokraticko-horizontální. Vytrvale opakovali, že bludu nemohou příslušet žádná práva, odvolávali se na odsouzení lidských práv.*¹⁹⁹

Jedním z odpůrců, byl například Marcel Lefebvre, francouzský arcibiskup, obhájce katolické tradice a zakladatel Kněžského bratrstva sv. Pia X. V čem se jeho postoj tak liší? Arcibiskup Lefebvre se již před zahájením koncilu zasazoval o potlačení liberálních idejí v církvi, s čímž souvisí i jeho nepřijetí lidských práv. Na sněmu pak v šíření svého názoru pokračoval, neboť se zde výrazně angažoval na straně tradičních katolíků a proti „protestantizaci“ církve. Tvrdil, že ohledně práva na náboženskou svobodu se církev odchýlila od své nauky a to bylo pro něj nepřijatelné. Bojoval proti reformaci, liberalismu, modernismu v teologii, pastoraci a v liturgii. Bouřil se proti všemu, co mělo katolickou církev přibližovat dnešnímu světu. Jeho přáním bylo hájit katolickou víru dle tradičního učení církve a svého svědomí, neměl však podporu papeže, a tak se svého úřadu v roce 1968 vzdal.²⁰⁰ Výsledkem toho bylo založení Kněžské bratrstva sv. Pia X. v roce 1970. Nepovoleným vysvěcením čtyř biskupů v roce 1988 (tři roky před svou smrtí) se však dostal do rozporu s církví. Vysvěcení biskupové byli exkomunikováni. Exkomunikace z nich byla sňata až 21. ledna 2009 o což se zasloužil nynější papež Benedikt IX.

Jako následek vlivu koncilu pro současnou dobu byl například vznik rady Iustitia et pax při místních církvích, většinou jako součást biskupské konference. Oficiální popis její činnosti je tento: *„Rada se zabývá dodržováním lidských práv v České republice i ve světě a vystupuje proti jejich porušování. Sleduje sociální, ekologické a společenské problémy české společnosti. Předkládá jejich analýzy a usiluje o hledání takových přístupů k jejich řešení, která nezesilují napětí mezi společenskými skupinami. Seznamuje veřejnost se sociálním učením církve. Předsedou Rady je biskup Václav Malý.*²⁰¹

Rady Iustitia et pax mají reagovat především na problémy regionálního charakteru, jejich představitelé ale mohou a mají poukazovat i na problémy mezinárodní i celosvětové. Příkladem může být iniciativa předsedy rady Iustitia et pax při České biskupské konferenci Václava Malého proti stíhání oponentů kubánského prezidenta Fidela Castra, jehož justice v roce 2003 odsoudila skupinu disidentů k dlouholetým trestům vězení.²⁰² *„Prohlášení české rady Iustitia et pax mělo svou legitimitu jak kvůli zkušenosti našeho národa s komunistickou*

¹⁹⁹ SKALICKÝ, K. Lidská práva ve společenském kontextu jako hermeneutický problém, str. 5

²⁰⁰ Srov. http://katolikrevue.ath.cx/osobnosti/lefebvre/svetec_nebo_rebel.htm

²⁰¹ www.iupax.cz

²⁰² Srov. BREINDL, F. Vztah ... Str. 102

*diktaturou, tak i s osobní zkušeností Václava Malého s nespravedlivým stíháním. Podobně reagovala i česká Rada i na situaci v dalších komunistických nebo postkomunistických zemích, například v Číně, Bělorusku či Moldávii. Do pozadí se ale nedostávala ani domácí témata, jako pracovní podmínky zaměstnanců obchodních řetězců, zadlužování domácností, postoj společnosti k obětem domácího násilí a další.*²⁰³

Důležitým počinem rady Iustitia et pax v posledním období byla příprava kompendia sociálního učení katolické církve. Dokument „Kompendium sociální nauky církve“ církev z pověření Jana Pavla II. schválila na svém celosvětovém římském zasedání na podzim v roce 2004 s cílem podpoření a povzbuzení působení křesťanů na společenském poli. Kompendium sociální nauky církve formuluje priority katolické církve v oblasti dohledu nad společenským životem. Kompendium je koncipováno jako souhrn dosavadní sociální nauky církve, neformuluje tedy novou nauku, ale shrnuje podstatné výpovědi dosavadních dokumentů, v případě problematiky lidských práv to jsou zejména sociální encykliky a dokumenty 2. vatikánského koncilu.²⁰⁴ Lidská práva a svoboda jsou v kompendiu shrnuta ve třetí kapitole Lidská osoba a její práva. Tato kapitola je prodchnuta personalistickým principem, tj. myšlenkovým hnutím, které zdůrazňuje jedinečnou hodnotu lidské osoby. Z této hodnoty pak vychází lidská důstojnost. „*Spravedlivou společnost je možno uskutečnit jedině tehdy, pokud je založena na úctě k transcendentní důstojnosti lidské osoby. Osoba totiž představuje poslední cíl společnosti, která je k osobě zaměřena.*“²⁰⁵ Kompendium píše, že církev vidí v lidských právech, jak je formulovala deklarace Dignitatis humanae mimořádnou příležitost pro církev. Jelikož je Kompendium vlastně komentované shrnutí výše jmenovaných dokumentů a encyklik, je na něm právě proto patrný veliký posun (nikoliv obrat!) v chápání lidských práv. Kompendium tato práva ještě více rozšiřuje a specifikuje. Kompendium dále popisuje některé výzvy, s nimiž se musí současná debata o lidských právech vypořádat. Zde se jedná například o kategorizaci lidských práv, problém jejich vymahatelnosti, otázku povinnosti, která se s lidskými právy snoubí a podobně.²⁰⁶

²⁰³ Tamtéž ... Str. 102

²⁰⁴ Tamtéž, str. 104

²⁰⁵ Kompendium sociální nauky církve, str. 94, čl. 132, Papežská rada pro spravedlnost a mír

²⁰⁶ BREIND, F. Vztah Vatikánu... str. 105

8. Jan Pavel II. a jeho postoj k náboženské svobodě

8.1. Encyklika Centesimus annus- papež Jan Pavel II.(1991)

9. Katolická církev a otázka náboženské svobody, vývoj politické situace v Československu po roce 1948

Po nástupu totality v roce 1948 se v Československu dramaticky změnila situace, proticírkevní režim v čele s Komunistickou stranou zahnal církev do defenzivy. Církev v souladu s encyklikou *Divini Redemptoris* Pia XI. komunismus odmítá jako s katolickou vírou zcela neslučitelným.²⁰⁷ „*Proti neoprávněným násilnostem poškozujícím církev biskupové argumentovali odvolávkami na Boží práva, což sice nemohlo nedojímat člověka věřícího v Boha, ale co bylo směšné v očích režimu, který svou programovou ideologií žádného Boha neuznával. Dochází tak k frontální srážce, při níž byla katolická církev sražena na kolena.*“²⁰⁸ To mělo za následek agresivní proticírkevní akce. Dochází k rozprášení řádů a internaci 10 000 řeholníků a řeholnic v rámci Akce K a k deportaci 200 ze 300 kněží řeckokatolické církve v rámci Akce P. Během 50. let byly zinscenovány monstrprocesy spojené s dlouholetými tresty asi 1 000 kněží a řeholníků, asi 20 končí život předčasně justiční vraždou nebo smrtí ve vazbě či vězení. Jakož elita národa tak i církevní elita z řad řeholníků, biskupů, Orlů a Lidovců či obecně intelektuálů byla vězněna nebo internována. Mnohým kněžím byl odebrán souhlas s výkonem služby, nebo byli alespoň přeloženi do mrtvých farností, zbytek byl zastrašen, izolován a dezinformován. Je zrušeno církevního školství, paralyzovány teologické fakulty a založena kolaborantská Katolické akce Mírové hnutí katolického duchovenstva. Tolerovány byly jen formální projevy religiozity, jako např. svátosti. Po tuto dobu se církev mohla ve skrytosti projevovat jen řídce. V Brně Stanislav Krátký organizuje tajné teologické studium. Františkáni a salesiáni se pokouší o pokračování existence, salesiáni se zaměřují s využitím odkazu svého zakladatele Dona Bosca na práci s mládeží a provádí první tábory pro mládež. Laici vytváří duchovní společenství především okolo svých rodin nebo přátel. V žalářích věznění kněží organizují pro spoluvězně studium a udělují jim svátosti.

9.1 Skrytá církev

²⁰⁷ Srov. SKALICKÝ, K. Radost a naděje, str. 30

²⁰⁸ Srov. Tamtéž, str. 30

V tuto dobu se v Československu objevuje tzv. Podzemní církev, nebo také skrytá, tajná či mlčící církev. Je to obecné označení aktivit místní církve, které z důvodu pronásledování křesťanů nemohou být vykonávány veřejně. Do skrytosti se podle míry represí přesouvá část (např. teologické studium, výchova mládeže, samizdat, náboženské spolky či neformální komunity, sama křesťanská praxe) nebo veškerá činnost církve (včetně svěcení a činnosti kléru). Tajná činnost je pak navenek prezentována jako nenáboženská soukromá aktivita. Snahou je také udržet existenci kléru, který může rozšířit pouze biskup. Proto papež udělil místním církvím soubor dispensí - tzv. mexické fakulty, které zjednodušovaly náboženský život církve v ohrožení. Tajně vysvěceným biskupům (tj. neveřejně a bez nutného státního souhlasu) se však skrývat svoji činnost dlouhodobě před StB nedaří. Noví kněží jsou svěceni zpravidla tajnými biskupy. Tajně vysvěceno bylo v 50. letech celkem 12 biskupů, mezi nimi například František Tomášek, budoucí arcibiskup a kardinál.

Skrytá společenství si dodnes uchovávají svojí působnost v mnoha místech světa, kde se nemohou z důvodu pronásledování a projevovat naplno. Aktivita místních církví se odehrávají například v Číně, dříve v zemích východního komunistického bloku. Paralely lze hledat i na počátku 20. století v Mexiku, v 17-19. století v Japonsku a až po pronásledování křesťanů antickém Římě.

9.2 Normalizace

Od konce 60 do začátku 70. let dochází k obměkčení režimu, propouštění vězňů na amnestie, rehabilitace, obsazování některých volných biskupských stolců, část duchovních získává státní souhlas. Církev obnovuje část svých činností, ožívají formálně dosud nezrušené řády, učitelé se vrací na teologické fakulty. Většina však dosud tajných aktivit není zveřejněna a prozíravě se vyčkává.

Po okupaci přichází však normalizace a represe režimu začínají nanovo, tentokrát však především ve formě policejní šikany, odebírání státních souhlasů, propouštění ze zaměstnání, infiltrací agentů a spolupracovníků StB do církve a až na výjimky bez ambicí fyzické likvidace osob. Polovina ze dvou tisíc farností nemá faráře, obsazena jsou 2 ze 17 diecézí.

Proto se opět část aktivit přesouvá do skrytosti, především duchovní život, teologické studium, studium bohosloví a řeholní řády vůbec. Podzemní církev se personálně prolínala nebo stýkala s veřejnou částí církevní hierarchie tam, kde byla důvěra, že nedochází ke kolaboraci s režimem. Veřejně byly prováděny také tolerované náboženské úkony, jako jsou

svátosti, návštěvy bohoslužeb. Snahou bylo i napojit náboženský disent s kulturním a politickým (Charta 77).²⁰⁹

Svěcení tajných kněží vykonávali buď tajní biskupové, nebo oficiální biskupové z Polska (Karol Wojtyła) a z východního Německa. Některé činnosti se v oficiálních i skrytých strukturách církve daří koordinovat díky třem tajným grémiím s dobrým napojením na Vatikán a arcibiskupa Tomáška, které tvořili řeholníci, klérus, laici.

Církev je po Druhém vatikánském koncilu, jak je psáno výše přiblížena světu. Vatikán vede skrze Agostina Casaroliho vyjednávání o "modus vivendi". Přestože z komunikace se skrytou církví zaznívá jasný hlas: "raději žádné biskupy, než kolaboranty" jsou v roce 1972 vybráni kandidáti a posléze vysvěceni na biskupy. Vzhledem ke svému často neformálnímu základu byla podzemní církevní aktivita velmi ekumenická (t.j. s dobrými vztahy mezi různými církvemi a denominacemi) a ochotně navazovala na modernizační tendence Druhého vatikánského koncilu.[zdroj?]

9.3 Sdružení katolického duchovenstva – Pacem in terris (SKD PIT)

10. Charta 77 - okolnosti jejího vzniku

Odpor české společnosti proti komunistické diktatuře se promítl do vzniku neformální občanské iniciativy, která kritizovala politickou a státní moc za nedodržování lidských a občanských práv, k jejichž plnění se zavázala při podpisu Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Helsinkách. Pojmenovaná byla podle dokumentu Charta 77. Autory, organizátory a mezi prvními signatáři byli Jan Patočka, Jiří Němec, Václav Havel, Ladislav Hejdlánek, Zdeněk Mlynář, Pavel Kohout, Petr Uhl, Ludvík Vaculík a Jiří Hájek. První mluvčí profesor Jan Patočka byl také první obětí represí komunistického režimu vůči signatářům Charty 77, když 13. března 1977 po několikahodinovém výslechu zemřel. Jeho

²⁰⁹ Srov. LIŠKA, O., Církev v podzemí a společenství Koinótés str. 27-42

pohřeb v Břevnově se stal významnou událostí protikomunistického odporu. Nekrolog četl Ladislav Menzel, který v červenci následujícího roku předčasně zemřel. Signatáři reprezentovali odlišná povolání, politické postoje i náboženská vyznání. Řada z nich se výrazně zapojila do veřejného života po Sametové revoluci v roce 1989.

Přestože byl počet signatářů Charty vzhledem k celkovému počtu obyvatel malý, je dnes Charta 77 považována za jednu z nejvýznamnějších akcí odporu vůči předlistopadovému režimu v období normalizace po roce 1968. Naděje na ovlivnění situace v jedné ze zemí bývalého sovětského bloku se však vyplnily jen částečně, přestože Charta měla u prostých lidí obrovské sympatie. Na rozdíl od o tři roky později založeného polského odborového hnutí Solidarita, které se brzy stalo masovým, vyzvalo komunistický režim ke střetu v boji o politickou moc a později i přispělo k jeho pádu.

Do přípravy dokumentu Charty 77 se zapojili také mnozí katoličtí duchovní, jako například Václav Malý, Otto Mádr a Josef Zvěřina. V 70. letech byl ale dialog s disidentským prostředím pro církev složitý a obtížný a účast katolíků v Chartě 77 vyvolávala rozporuplné reakce. Tehdejší arcibiskup Tomášek nehodnotil Chartu 77 příliš kladně. Bylo to dáno jeho výhradami ke spolupráci s marxisty a bývalými členy KSČ (jako např. bývalý ministr školství v 60. letech Jiří Hájek). Právě kněží jako Mádr, Zvěřina a Malý se ale nakonec stali nejbližšími duchovními poradci arcibiskupa Tomáška a přispěli k přehodnocení jeho stanoviska k tomuto dokumentu.

10.1 Protagonisté Charty 77

10.2 Přehled dokumentů Charty 77

10.3 Otázka lidských práv na příkladu náboženské svobody v dokumentech Charty 77

10.4 Reakce katolické církve na založení Charty 77

11. Závěr- Církev vs. Lidská práva, shrnutí nejdůležitějších otázek a vhléd do budoucna

možná by stálo za to se zamyslet v rámci těch výhledů nad tím, kam se posunuje otázka lidských práv dnes. Právo na náboženskou svobodu se opět dostává do problémů – tentokrát kvůli „právům“ homosexuálů (v některých zemích už byli obžalováni kazatelé, když citovali biblické odsouzení homosexuality), genderové a politické korektnosti apod.

12. Použitá a citovaná literatura

Abstrakt

Abstract

16. Použitá a citovaná literatura

Primární literatura:

KOMÁRKOVÁ, Božena: *Člověk a lidská práva, sbírka úmluv a deklarací*. Spektrum, Praha, 1990 ISBN- 80-7107-000-9

KOMÁRKOVÁ, Božena: *Původ a význam lidských práv*. Cramerius Helvetia, Švýcarsko 1986, ISBN – 3 85 770 088 2

KOMÁRKOVÁ, Božena: *O svobodu a svědomí. Spisy Boženy Komárkové*, sv. č.4 EMAN, Heršpice 1998

ISBN 80-86211-02-9

KOMÁRKOVÁ, Božena: *Lidská práva. Spisy Boženy Komárkové*, sv.č.1 EMAN, Heršpice 1997

ISBN 80-901854-4-4

HÝBNEROVÁ, Stanislava: *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. Praha 2002

ISBN 80-246-0498-1

HANUŠ, Jiří: *Křesťanství a lidská práva*. Vyšehrad, Praha 2002

ISBN 80-7021-537-2

ARZENBACHER, Arno: *Křesťanská sociální etika, úvod a principy*.

SOUSEDÍK, Stanislav: *Svoboda a lidská práva, jejich přirozenoprávní základ*. Vyšehrad, Praha 2010

ISBN 978-80-7429-036-7

DUPLACY, J. a kol. *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie

SKALICKÝ, Karel: *Za nadějí a smysl*

TROJAN, Jakub S.: *Idea lidských práv v české duchovní tradici*. Praha Oikoymenth, 2002

ISBN 80- 7298-044-0

BIBLE SVATÁ, Ekumenický překlad

OCKENFELS, Wiliam: *Katolická sociální nauka*. Praha, Zvon, 1994

ISBN80-7113-081-8

FIALA, Petr, HANUŠ, Jiří, VYBÍRAL, Jan: *Katolická sociální nauka a současná věda*. CKD Vyšehrad 2004

ISBN 80-7021-513-5

BÜHLMANN, W. Jan XXIII. – zápas za budoucnost církve. Praha: Vyšehrad, 1997, str. 127-128.

PESCH, O. H. Druhý vatikánský koncil 1962 - 1965. Praha: Vyšehrad, 1996.

Dokumenty o lidských právech. Praha: Mladá fronta 1969

ISBN 23-023-69 02.17

Charta 77 1977- 1989 , uspořádal Vilém Prečan

Slovník filosofů

Dokumenty II. Vatikánského koncilu. Karmelitánské nakladatelství Kostelní vydří 2002

ISBN 80-7192-467-9

Dignitatis humanae, deklarace o náboženské svobodě

Gaudium et spes, konstituce

Kompendium sociální nauky církve. Karmelitánské nakladatelství Kostelní vydří 2008

ISBN 978-80-7195-014-1

Ostatní zdroje:

DULLES, Avery kardinál Náboženská svoboda: Změna a vývoj. In: Teologické studie 1/2005, strany 82-89

BREINDL, Filip, Lidská práva ve vztahu Vatikánu a OSN. Disertační práce TF JU

ŠRAJER, J. Lidská důstojnost, výběr textů. TF JU, katedra etiky, r. 2004

Res claritatis Monitor, publicistický čtrnáctideník, ročník VIII., číslo 6, 20. 3. 2011

Papežské encykliky:

Quadragesimo anno. Sociální encykliky, Konferencia biskupov Slovenska, 1997

ISBN 80-7162-203-6

Pacem in terris. Sociální encykliky, Konferencia biskupov Slovenska, 1997

ISBN 80-7162-203-6

Centesimus annus. Sociální encykliky, Konferencia biskupov Slovenska, 1997

ISBN 80-7162-203-6

Sekundární literatura:

PŘIBÁŇ, Jiří: *Hranice práva a tolerance*. Úvahy o liberálnosti a právním státě v postmoderní situaci. Sociologické nakladatelství, Praha, 1997

ISBN 80-85850-28-1

Elektronické zdroje:

<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2009-3/K-zakladum-soucasnych-pravnich-sporu-o-lidskou-dustojnost.html>

http://www.vendee.cz/texty/mirari_vos.html

<http://www.vendee.cz/texty/rerum.html>

<http://rodyx.euweb.cz/dignitatis.htm>

http://www.distance.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=6&idc=41&Itemid=13

<http://www.teologicketexty.cz/casopis/2003-4/Nabozenska-svoboda-pred-koncilem-a-polem.html>

http://www.vendee.cz/texty/syllabus_p12.html

<http://www.vendee.cz/texty/pascendi.html>

<http://www.iupax.cz/>

<http://www.stjoseph.cz/g117.html>